

MODERN SÜRİYE HİKÂYESİNE GENEL BİR BAKIŞ

MEVLÜT KULA*

ÖZET

Suriye’de, modern hikâyenin doğuşuna öncülük eden çalışmalar, on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren Batı ile karşılaşmanın sonucu olarak, modern Batı edebiyatından etkilenerek ortaya çıkmıştır. İlk öncü çalışmalardan sonra, yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren türün, Batı edebiyatındaki örneklerine yakın olan çalışmalarının verilmeye başlamasıyla, Suriye’de modern hikâye ortaya çıkmıştır. Suriye’nin 1946’daki bağımsızlığıyla birlikte edebiyatın diğer türlerine göre artan bir ilgi gören ve romandan önce gelişme gösteren hikâye yazıcılığı, ilk başlarda ülkenin bağımsızlık sonrası döneminde de sürüp giden çalkantılı atmosferinde, siyasî ve sosyal amaçlara ulaşmada bir yol olarak görülürken daha sonra hak ettiği mecraya oturmuştur. Türün olgun örnekleri bu dönemde ortaya konmuştur.

Bu çalışmada, modern Suriye hikâyesine genel bakış çerçevesinde Suriye’de modern hikâyenin doğuşu ve gelişmesi ele alınmış ve hikâyenin ortaya çıkışına etki eden faktörler üzerinde durulmuştur. Suriye’nin siyasî, sosyal ve kültürel şartları dikkate alınarak hikâyede işlenen bazı konular, çalışmamızın konusu ekseninde örneklerle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Hikâye, Öykü, Modern Arap Hikâyesi, Modern Arap Edebiyatı

RISE OF MODERN SYRIAN SHORT STORY AND ITS DEVELOPMENT

ABSTRACT

In Syria, who created the short story of the birth of pioneering work, since the middle of the nineteenth century, as a result of the encounter with the West, influenced the modern Western literature has emerged. After the first pioneering work, starting from the second quarter of the twentieth century, the species, the Western literary works in the example given near the beginning that, in Syria's modern history has seen the birth. Syria's independence in 1946 with the literature of other species according to a growing interest and the novel before the developer story scribe is, at first, the country's post-independence period, the time away the turbulent atmosphere, the political and social goals to achieve as a road is seen, then he deserved media to is seated. Examples of such cases have been revealed during this period.

In this study, the birth and development of Syria's modern history is discussed and the factors influencing the emergence of the story are discussed taking Syria's political, social and cultural

* Dr., Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

conditions into account a number of issues covered in the story are discussed with examples.

Key Words: Syria, Short Story, Modern Arabic Short Story, Arabic Literature

Giriş

Suriye’de, modern hikâyenin doğuşunu hazırlayan şartlar, on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar geriye gitmektedir. On sekizinci yüzyılın sonunda 1798’de Fransızların, Mısır’ı işgaliyle Arap dünyası ile Batı arasında ilk temaslar başlamıştır. Her ne kadar bu tarihten önce, Suriye - Lübnan bölgesinde Hıristiyanlıkça kutsal sayılan yerler ve önemli bir Hıristiyan nüfus bulunması dolayısıyla bölge ile Avrupa arasında ilişkiler söz konusu idiye de bu ilişkiler, Arap dünyasında etki bırakacak boyutta değildi. Fransız işgali ise, hâkim güç olarak Batının, tüm Arap dünyasını etki altına aldığı bir dönemi başlatmış ve Arapların modern tarihinin başlangıcı olmuştur. Yeni açılan eğitim kurumları, matbaaların kurulması, gazetelerin yayınlanması, çevirilerin başlaması ve Avrupa’ya öğrenim görmek için gönderilen öğrenciler, Batı edebiyatının Suriye - Lübnan bölgesinde tanınmasını sağlamıştır.

Modern Suriye Hikâyesinin Doğuşu

Suriye’de modern anlatı türündeki ilk çabalar, Batının etkisiyle on dokuzuncu yüzyılın ortalarında görülmeye başlamıştır. Diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi modern Batı edebiyatı örnekleriyle ilk karşılaşmalar, çeviriler yoluyla olmuştur. Batı edebiyatından yapılan ilk çeviri, Cîrcî Cebrâîl el-Halebî’nin 1851 yılında *Racul zû-İmraeteyn* adıyla çevirdiği çalışmadır. Daha sonra Muhammed Kürd Alî (1876-1953), Yûsuf Serkis (1856-1929) ve Halîl Mîhâîl Bedevî (1863-1933) gibi isimlerin çevirileriyle, modern Batı edebiyatının ürünleri tanınmaya başlamıştır.¹ Çevirilerle birlikte, hikâye tarzındaki ilk denemeler de görülmeye başlamıştır. Bu ilk denemeler Fransîs el-Marrâş (1835-1874), Rızkullâh Hassûn (1825-1880), Selîm el-Bustânî (1848-1884), Ahmed Fâris eş-Şidyâk (1805-1887), Nu‘mân el-Kusatlî (1854-1920) ve Şukrî el-‘Aselî (1868-1927) gibi yazarların ortaya koydukları ürünlerden oluşmaktadır. Ahmed Fâris eş-Şidyâk’ın, 1861’de yayınlamaya başladığı *el-Cevâ’ib* gazetesinde tefrika ettiği *es-Sâk ‘alâ’s-Sâk fi-Mâ Huve’l-Faryâk* isimli çalışması ilk örnek kabul edilmektedir. Bu çalışma, sanatsal yönden ileri seviyede değilse de türün doğuşuyla ilgili ilk çaba olması açısından önemlidir. Genel kabul gören yaklaşıma göre türün beğeni toplayan ilk örnekleri, Selîm el-Bustânî (1848-1884)’nin 1870 yılında *el-Cinân* dergisinin ilk sayısından itibaren yirmi üç sayı boyunca tefrika ettiği *el-Hiyâm fi Cinâni’s-Şâm* adlı çalışması ile başlar.² Şâkir Mustafâ (1921-1997), bu

¹ Yazıcı, Hüseyin, *The Short Story in Modern Arabic Literature*, General Eyptian Book Organization, Cairo, 2004, s. 69.

² Er, Rahmî, “Modern Lübnan Romanına Genel Bir Bakış”, *Doğu Dilleri Dergisi*, C. V, S. 1, Ankara, 1992, s. 126-127; el-Atraş, Mahmûd İbrâhîm, *İtticâhâtü’l-Kıssa fi Süriye*, Dâru’s-Suâl, Dimaşk, 1982, s. 21.

örnekler arasında Fransîs el-Marrâş (1835-1874) tarafından 1872 yılında yayınlanan *Durru's-Sadef fî-Garâ'ibi's-Sudef* adlı çalışmanın ilk hikâye olduğu görüşündedir.³ Anlatı türündeki bu ilk çabalardan sonra modern hikâye türüne daha yakın örneklerin verilmeye başlandığını görüyoruz.

Suriye'de modern hikâyenin ilk örnekleriyle ilgili farklı görüşlerin kaynağında, bu denemelerin Batı edebiyatındaki örneklerine olan yakınlıklarının farklı olması ve modern hikâyenin henüz kesin olarak sınırlarının belli olmaması durumu vardır. Suriye'nin içinde bulunduğu şartlar, toplumsal yapı ve içinden geçmekte olduğu tarihî dönem, edebiyatın ve düşüncenin gelişmesine, bir yazarlar ve aydınlar grubunun ortaya çıkmasına sınırlı olarak imkân vermektedir. Ayrıca yayın ve dağıtım imkânlarının da kısıtlı olması, Şam'da ilk edebî içerikli gazetenin ortaya çıkışının 1886 gibi geç bir tarihe sarkmasının sebeplerinden biridir. Hannâ 'Anhûrî (1864-1890) ve Selîm 'Anhûrî (1856-1933) tarafından yayınlanan *Mir'âtu'l-Ahlâk* adlı bu edebî içerikli ilk gazete, yayın hayatına fazla devam edemeden kapanmıştır. Selîm 'Anhûrî, dine karşı olmakla itham edilmiş ve yargılanmıştır. Her ne kadar mahkemede beraat ettiyse de gazetenin yayınına devam etmemiş ve Mısır'a gitmiştir. Bu siyasî, sosyal ve kültürel ortamın, edebî hayatın gelişmesine olan katkıları çok fazla olmamış, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında başlayan bu çabaların istikrarlı bir gelişim kaydetmesi sınırlı kalmıştır.⁴

Gazetelerin ortaya çıkışı, Suriye'de modern edebiyatın, düşünce ve kültür hayatının gelişmesinde önemli rol oynayan faktörlerden biridir. Günlük gazete ve dergilerde tefrika edilen tarihî içerikli hikâye ve romanlar, nispeten büyük bir okuyucu kitlesine ulaşma imkânı bulmuştur. 1855 yılında Rızkullâh Hassûn (1825-1880) tarafından çıkarılan *Mir'âtu'l-Ahvâl*, ilk Arapça gazete olarak yayın hayatına başlamış olup, Suriye'de gazeteciliğin öncüsü olarak kabul edilir.⁵ Bu gazete, daha sonra yayın hayatına Londra'da devam etmiştir. 1865 yılında Şam'da Türkçe-Arapça olarak yayınlanmaya başlayan *Suriye* gazetesi ile yine Türkçe-Arapça olarak 1866 yılında Halep'te çıkarılan *el-Furât* gazetesi, Osmanlı hükümetinin yayın organı durumundaydı.⁶ 1877 yılında Cebrâil ed-Dellâl (1836-1892), *es-Sadâ* adlı bir gazete çıkarmaya başlamış, 1879 yılında da İstanbul'da *es-Selâm* adlı başka bir gazeteyi yayın

³ Mustafâ, Şâkir, *Muhâdarât 'ani'l-Kıssa fî Sûriye hattâ'l-Harbi'l-'Âlemiyyeti's-Sâniye*, Ma'hedu'd-Dirâsâti'l-'Arabiyyeti'l-'Âliye, Kahire, 1957, s. 87.

⁴ el-Atraş, Mahmûd İbrâhîm, *a.g.e.*, s. 23-24; Krul, Claude, "Medhal ilâ'l-Kıssati'l-Kasîra fî Sûriye", (ç. Mahmûd Mev'id), *el-Mevkîfu'l-Edebî*, S.73-74-75, Dimaşk, 1977, s. 39.

⁵ el-Fâhûrî, Hannâ, *Târihu'l-Edebî'l-'Arabî*, Beyrut, tsz., s. 910; ed-Dekkâk, Ömer, *Funûnu'l-Edebî'l-Mu'âsır fî Sûriye*, Dâru's-Şarki'l-'Arabî, Beyrut, tsz., s. 15; Huart, Clement, *Arab ve İslâm Edebiyatı Tarihi*, (ç. Cemal Sezgin), Tisa Matbaacılık Sanayii, Ankara, tsz., s. 407; el-Yâfi, Na'im, *et-Tatavvuru'l-Fenni li-Şekli'l-Kıssati'l-Kasîra*, İttihâdu'l-Kuttâbi'l-'Arab, Dimaşk, 1982, s. 39.

⁶ Duman, Hasan, *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)*, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yay., Ankara, 2000, C. I, s. 8, 302.

hayatına sokmuştur. İstanbul'da yayınlanan bir diğer gazete de, İskender Şelhûb tarafından 1857'de çıkarılan *es-Saltana*'dır.

'Abdurrahmân el-Kevâkibî (1849-1903), Hâşim el-'Attâr ve Mîhâîl es-Sakkâl (1852-1938) gibi isimlerin yayın kadrosunda bulunduğu *eş-Şehbâ*' gazetesini, 1877 yılında Halep'te yayın hayatına başlamıştır.⁷ Ancak valinin emriyle ikinci sayısında kapatılmıştır. el-Kevâkibî, daha sonra 1879 yılında *el-İ'tidâl* adlı bir gazete çıkarmaya başlamış, ancak *eş-Şehbâ*'daki üslubunu devam ettirince üç defa yayını durdurulmuş sonra da kapatılmıştır. Ahmed 'İzzet el-'Âbid (1855-1924) tarafından 1878'de çıkarılan *Dımaşk* ise bu dönemde Şam'da yayınlanan diğer gazetedir.⁸

Yeni düşüncelere ve ilerlemeye açık bu öncü kuşağın birçok temsilcisi, dönemin zor şartlarında fikirlerini özgürce ifade edemeyince ülkelerini terk edip mücadelelerini başka yerlerde sürdürmek zorunda kalmışlardır.⁹ Gazeteciliğin öncü isimlerinden Edîb İshâk (1856-1885), Şam'dan Beyrut'a geçmiş, orada *Semerâtu'l-Funûn* ve *et-Tekaddum* gazetelerinin çıkarılmasında büyük emek sarf etmiş, bilâhare Mısır'a giderek 1878 yılında İskenderiye'de Selîm en-Nakkâş'la birlikte *et-Ticâre* gazetesini çıkarmıştır. Daha sonra Paris'e giden Edîb İshâk, orada 1879'da *Mısru'l-Kâhire*'yi yayınlamış, tekrar Mısır'a dönüp 1881'de *Mısır* gazetesini çıkarmıştır.¹⁰ Yine 'Abdurrahmân el-Kevâkibî (1849-1903) de ülkesini terk etmek zorunda kalmış, yaşadığı şehir olan Halep'ten ayrılıp Mısır'a gitmiş ve ıslahatla ilgili fikirlerini anlattığı *el-Mueyyed* gazetesini çıkarmıştır.

1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle, birçok yazar ve fikir adamı ülkesine dönmüştür. Bu dönemde yayınlanan gazete ve dergi sayısında, önemli bir artış olmuş ve dağıtım imkânlarının da artmasıyla ülkede edebiyatın, fikir ve kültür hayatının canlandığı bir atmosfer oluşmuştur. Ancak bu durum fazla uzun sürmemiş ve Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, gazete ve dergilerin birçoğu yayın hayatına son vermek zorunda kalmıştır.¹¹

İkinci Meşrutiyet'ten sonraki dönemde, dergiler de yayınlanmaya başlamıştır. Bunlar arasında önemli bir yeri olan *el-Muktebes*, Muhammed Kürd Alî (1876-1953) tarafından önce 1906 yılında Kahire'de yayınlanmaya başlamıştı. İkinci Meşrutiyetin getirdiği özgürlükçü ortamda Muhammed Kürd Alî, Şam'a dönünce *el-Muktebes*'i orada yayınlamaya devam etmiştir. *el-Muktebes*'te, adından da anlaşılacağı üzere Batının edebî ve bilimsel yayınlarından çeviriler, edebiyat, toplum ve bilimsel konularda araştırma ve

⁷ Duman, Hasan, *a.g.e.*, C.I, s. 8.

⁸ Duman, Hasan, *a.g.e.*, C.I, s. 256.

⁹ el-Atraş, Mahmûd İbrâhîm, *a.g.e.*, s. 25.

¹⁰ Zeydân, Curcî, *Târîhu Âdâbi'l-Lugati'l-'Arabiyye*, Dâru Mektebeti'l- Hayât, Beyrut, 1992, s. 416; Savran, Ahmet, *19. Yüzyıl Osmanlılar Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., Erzurum, 1987, s. 244.

¹¹ ed-Dekkâk, Ömer, *a.g.e.*, s. 16; Hâfiz, Sabrî, "Modern Arap Kısa Öyküsü I", (ç. Azmi Yüksel), *Nüşa*, Yıl, III, S. 9, Ankara, 2003, s. 78; el-Atraş, Mahmûd İbrâhîm, *a.g.e.*, s. 23.

makaleler yayınlanıyordu. Dergi, sayfalarında bir yandan modern Batı edebiyatının ürünlerine yer verirken değer taraftan klasik Arap edebiyatı örneklerine de açtı. *el-Muktebes*, Refik el-‘Azm (1865-1925), ‘Abdulkâdir el-Mubârek ve Fâris el-Hûrî (1873-1962) gibi yazarların yanı sıra Ahmed Şevkî (1868-1932), Cemîl Sıdkî ez-Zehâvî (1863-1936), Mustafâ Sâdik er-Râfî‘î (1880-1937), Emîn er-Reyhânî (1876-1940) ve Ma‘rûf er-Rusafî (1875-1945) gibi Arap dünyasının önde gelen edebiyatçılarının görüşlerini ifade ettikleri bir platform olarak öncü bir rol oynamıştır.¹² Dönemin önemli dergilerinden biri de, Mârî ‘Ucmâ (1888-1965) tarafından 1910 yılında çıkarılan ve ilk kadın dergisi olma hüviyetine sahip olarak önemli bir rol oynayan *el-‘Arûs*’tur. Edebî ve sosyal içerikli makale ve araştırmalarıyla dergi ayrıcalıklı bir konuma sahipti. Kadınlara, geleneksel ve dinî değerlerden tamamen kopmadan eğitim ve öğretim imkânlarının verilmesini ve toplumda eşit haklara ve sorumluluklara sahip özgür bireyler olarak haklarının tanınmasına çağrı yapıyordu. Birinci Dünya Savaşı yıllarında yayın hayatına ara vermek zorunda kalan *el-‘Arûs*, savaşın bitmesinden sonra tekrar yayınlanmaya başlamıştır. Fransız işgal yönetimine karşı başkaldırının şiddetlendiği ve kapanmak zorunda kaldığı 1925 yılına kadar yayın hayatına devam eden dergi, Suriye’de toplumsal uyanışın ve bilincin yükselmesinde önemli rol oynamıştır.¹³

er-Râbitatu’l-Edebiyye de, dönemin önde gelen dergilerinden olup, Şam’da 1921 yılında, Suriye’nin ilk edebî topluluğu olan *er-Râbitatu’l-Edebiyye* (Edebiyat Birliği)’nin yayın organı olarak çıkmaya başlamıştır. Başkanlığını şair Halîl Merdem Bey (1895-1959)’in yaptığı topluluğun yayın organı olarak dergi, edebiyatı ve toplumsal uyanışı canlandırmayı, geleneği de doğru bir yaklaşımla değerlendirmeyi amaçlıyordu. Derginin yayınlanmasıyla birlikte topluluk ile sadece bir yıl önce 1920 yılında kurulmuş olan New York’taki *er-Râbitatu’l-Kalemiyye* (Kalem Birliği) arasında karşılıklı yazışmalar olmuştur. Mîhâil Nu‘ayme (1889-1988) dergiye gönderdiği mektupta bu çabayı övmüş, Halîl Merdem Bey de Mîhâil Nu‘ayme’nin mektubuyla ilgili olarak dergide yazdığı makalede, “*zengin ve köklü dilimizin, daha da geliştirilmesi çabasında gücümüzün ve imkânımızın elverdiği ölçüde, birlikte omuz omuza hareket ediyor olmak bize güç vermektedir*”, ifadeleriyle Mîhâil Nu‘ayme’nin övgüsünden dolayı ne kadar mesrur olduğunu ifade etmiştir.¹⁴ Suriye’deki edebiyatçılar ile mehcer¹⁵ edebiyatçıları arasındaki bu temaslar olumlu olsa da, Fransız işgal yönetiminin, topluluğun faaliyetlerinden rahatsızlık duyması nedeniyle topluluk dağıtılmış ve dergi,

¹² el-Keyyâlî, Sâmî, *el-Edebu’l-‘Arabîyyu’l-Mu‘âsır fî Süriye*, Dâru’l-Ma‘ârif, Kâhire, 1968, s. 30; ed-Dekkâk, Ömer, *a.g.e.*, s. 19; Duman, Hasan, *a.g.e.*, C.I, s. 605.

¹³ ed-Dekkâk, Ömer, *a.g.e.*, s. 19; Osmân, Hâşim, *es-Sihâfetu’s-Sûriyye Mâdihâ ve Hâdrihâ*, Vizâratu’s Sekâfe, Dimaşk, 1997, s. 168; el-Keyyâlî, Sâmî, *a.g.e.*, s. 30.

¹⁴ ed-Dekkâk, Ömer, *a.g.e.*, s. 20; el-Keyyâlî, Sâmî, *a.g.e.*, s. 30.

¹⁵ Mehcer edebiyatı hakkında geniş bilgi için bkz., Yazıcı, Hüseyin, *Göç Edebiyatı*, Kaknüs Yay., İstanbul, 2002.

birinci yılını bile dolduramadan ancak dokuz sayı yayımlanarak yayın hayatına son vermek zorunda kalmıştır. Halîl Merdem Bey, daha sonra *es-Sekâfe* dergisini çıkarmaya başlamış; geleneğe bağlı kalarak eski edebiyat ürünlerine yer verirken yeni edebiyatın gelişmesine de çaba sarf etmiştir. *es-Sekâfe* de uzun ömürlü olmamış ve yaklaşık bir yıllık bir yayın hayatından sonra kapanmıştır.¹⁶

Ahmed Şâkir el-Keremî (1894-1927) tarafından haftalık olarak çıkarılan *el-Mizân* dergisi, 1923 yılında yayın hayatına başlamıştır. Yayın kadrosunda Muhammed el-Bezm (1887-1955), Hayreddîn ez-Ziriklî (1893-1976) ve Şefik Ceberî (1898-1980) gibi isimlerin bulunduğu dergi, eski ve yeni edebiyat taraftarlarının düşüncelerini ifade ettikleri bir platform olmuştur. Dergi, sayfalarını şiir, hikâye, makale, eleştiri ve araştırma içerikli yazılara açmış, ayrıca İbrâhîm ‘Abdulkâdir el-Mâzinî (1890-1949), ‘Abbâs Mahmûd el-‘Akkâd (1889-1964) ve Tâhâ Huseyn (1889-1973) gibi Mısırlı Arap dünyasının önde gelen edebiyatçıları da dergiye yazılarını yollamışlardır. *el-Mizân*, böylece yeni edebiyata ilgi duyan genç kalemlerin yetişmesine de zemin hazırlamıştır. Ahmed Şâkir el-Keremî’nin genç yaşta vefatı üzerine, eski ve yeni edebiyat taraftarlarını aynı sayfalarda bir araya getirmek gibi bir fonksiyonu yerine getiren *el-Mizân* kapanmıştır.

Sâmî el-Keyyâlî (1898-1972) tarafından çıkarılan *el-Hadîs*, 1927 yılında Halep’te yayın hayatına başlamıştır. *el-Hadîs*, *er-Râbitatu’l-Edebiyye* ve *el-Mizân*’ın bıraktığı boşluğu doldurmada önemli bir işlev görmüştür. Dergi, Suriye dışında da okuyucuyla buluşmuş ve Sâmî el-Keyyâlî’nin geniş edebî çevresi nedeniyle Tâhâ Huseyn, İbrâhîm Abdulkâdir el-Mâzinî, Ahmed Emîn (1878-1953), Muhammed Huseyn Heykel (1880-1956) ve İsmâil Edhem gibi Arap dünyasının önde gelen edebiyatçılarından ve yazarlarının yazıları dergide yayınlanmıştır. Yine Suriyeli edebiyatçı ve yazarlardan Ömer Ebû Rîşe, Sâmî ed-Dehhân, Ömer Yahya, Kâmil ‘İyâd ve Şefik Ceberî gibi Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra yetişen isimler, edebî ürünleri, makaleleri ve eleştirileriyle katkıda bulunmuşlardır. *el-Hadîs*, Suriye’de yayınlanan dönemin diğer dergi ve gazetelerine kıyasla oldukça uzun sayılan yayın hayatında, edebiyatçıları arasında karşılıklı fikir alışverişinin olduğu verimli bir ortam oluşturmuş ve aynı zamanda genç kalemlerin yetiştiği bir mektep görevi üstlenmiştir. Otuz iki yıl gibi uzun bir yayın hayatı olan dergi 1959 yılında kapanmıştır.¹⁷

Halep’te yayınlanan bir başka dergi olan *ed-Dâd*, 1931’de yayın hayatına başlamıştır. Yûsuf Şelhat tarafından çıkarılan derginin yazı işleri görevini, şair ‘Abdullâh Yûrûkî Hallâk (1911-1972) üstlenmiştir. Bu iki ismin önderliğinde ve üstün gayretleriyle yayın hayatına devam eden dergi, edebî ve sosyal içerikli bir muhtevaya sahipti. Ayrıca *el-Hadîs* dergisinde olduğu gibi, Arap dünyasının meşhur kalemleri, *ed-Dâd*’da da yazmaktaydı. *ed-Dâd*’ı asıl

¹⁶el-Keyyâlî, Sâmî, *a.g.e.*, s. 31; Mustafâ, Şâkir, *a.g.e.*, s. 240.

¹⁷ el-Kintâr, Seyfuddîn, *el-Edebu’l-‘Arabîyyu’s-Sûrî ba’de’l-İstiklâl*, Vizâratu’s-Sekâfe, Dimaşk, 1997, s. 19; el-Keyyâlî, Sâmî, *a.g.e.*, s. 31; ed-Dekkâk, Ömer, *a.g.e.*, s. 21.

ayrıcalıklı kılan, yeni dünyadaki önde gelen mehcer yazarlarının, dergide yazmaları ve böylece oradaki Arap göçmenler arasında bir okuyucu kitlesine sahip olmasıdır.

el-Mecma'u'l-İlmiyyu'l-'Arabî bi Dimaşk (Şam Arap Bilimler Akademisi)'in yayın organı olan *Mecelletu'l-Mecma'i'l-İlmiyyi'l-'Arabî*, akademinin kurulmasından bir süre sonra 1921 yılında yayınlanmaya başladı.¹⁸ Dergi, Suriye'de kurumsal olarak ilk bilimsel içerikli yayın yapan dergi olma hüviyetine sahiptir. Aynı zamanda Arap dünyasında da öncü bir role sahiptir. Çünkü Mısır ve Irak'taki aynı içerikli dergilerden çok önce yayın hayatına başlamıştır. Dergi, ilk on yıl aylık olarak yayınlandıktan sonra dönemsel olarak çıkmaya başlamıştır. Dergi, öncelikli olarak Arap dili ve edebiyatı ile ilgili bilimsel araştırma ve makalelere yer vermekte, Arap ve Batılı araştırmacı ve yazarların karşılıklı fikir alışverişinde bulunmaları için bir zemin oluşturmaktadır. Birçok bilim adamı ve araştırmacının çalışmalarının yayınlandığı bu dergi, klasik kültürün tekrar keşfedilmesinde, dilin gelişmesinde ve modern edebiyatın doğmasında çok önemli bir işlev görmüştür. Bunun yanı sıra aynı zamanda derginin sayfalarında, bilimsel ve teknik kavramlara karşılıklar bulma ve kültür mirasının tanıtılması amacıyla ilgili çalışmalara da yer verilmektedir.¹⁹

el-Ma'rife ise, Suriye Kültür Bakanlığı tarafından çıkarılmakta olup ilk yazı işleri müdürlüğünü edebiyatçı Fuâd eş-Şâyib yapmıştır. 1962 yılında ilk sayısı yayınlanan dergi, fikrî içerikli bir muhtevaya sahip görünse de edebî ağırlığı daha fazladır. Suriye hükümetinin kültür ve sanata bakışını yansıtan bir yayın hüviyetindeki *el-Ma'rife*, zor maddî koşullar nedeniyle yayın hayatına son vermek durumunda kalan çok sayıda derginin bıraktığı boşluğu doldurmaktadır. *el-Ma'rife*, sayfalarında düşünce hayatının gelişmesini amaçlayan yapısıyla farklı akımlara ve görüşlere yer vererek *Mecelletu'l-Mecma'i'l-İlmiyyi'l-'Arabî* ile birlikte önemli bir görevi yerine getirmektedir. Bu özelliğiyle dergi, Arap milli davasına hizmet etmekte, Batı ve üçüncü dünya ülkeleri edebiyatlarından çeviriler yayınlamaktadır. Ayrıca *el-Ma'rife*, yeni yetişmekte olan genç kuşakların şiir, hikâye ve araştırmalarına sayfalarını açmıştır.²⁰

Suriye'de modern hikâyenin gelişmesinde rol oynayan etkenlerden biri de edebî topluluklardır. *er-Râbitatu'l-Edebiyye* (Edebiyat Birliği, 1921), *el-Mecma'u'l-Edebî* (Edebiyat Akademisi, 1930) ve *Nedvetu'l-Me'mûn* (Me'mûn Kulübü) gibi edebî topluluklar, klasik edebiyatta bulunmayan yeni değerlerin, konuların ve anlatım şekillerinin öncülüğünü yapmışlardır. Bunlar daha sonraki yıllarda kurulan edebî toplulukların çekirdeğini oluşturmuşlardır. Ellili yıllarda ortaya çıkan edebî topluluklar ise, Batı edebiyatında bulunan toplumcu gerçekçilik ve varoluşçuluk gibi, temel yaklaşımları ve ilkeleri belirli olan bir edebî akımın takipçisi olarak, edebiyatın içine girdiği donukluk

¹⁸ Duman, Hasan, *a.g.e.*, C.I, s. 527.

¹⁹ ed-Dekkâk, Ömer, *a.g.e.*, s. 22; el-Keyyâlî, Sâmî, *a.g.e.*, s. 30.

²⁰ ed-Dekkâk, Ömer, *a.g.e.*, s. 23.

ve kısırlıktan kurtulmasında kalıcı izler bırakmışlardır. Bu toplulukları oluşturan yazarlar, felsefî bir temele ve ideolojik bir mensubiyete sahip olarak edebiyatın işlevi gibi konularda ortak bir görüş etrafında toplanmışlardır.²¹

Bu edebî toplulukların önde gelenlerinden biri olan *Râbitatu'l-Kuttâbi's-Sûriyyîn* (Suriye Yazarlar Birliği, 1951), 1951 yılında kurulmuş olup diğer Arap ülkelerinde de kısa sürede etkili olunca 1954 yılında adını *Râbitatu'l-Kuttâbi'l-'Arab* (Arap Yazarlar Birliği) olarak değiştirmiştir. Topluluk, yayınladığı bildiriye ilerici ve sosyalist düşünceye sahip olduklarını, halkın sorunlarına sahip çıktıklarını ve ezilenlerin mücadelesine destek verdiklerini açıklamıştır. Kendilerini bütün yazarların temsilcisi konumunda görmediklerini, ancak edebî yeteneği olan herkese kapılarının açık olduğunu ilan etmişlerdir. Bildiri, topluluk üyelerinin mütevazî halleriyle, kendilerini gerçekleştirmeye adadıkları ideallerine ne kadar bağlı olduklarını göstermektedir: “*Biz, kendimize yazar desek de, şiir olsun nesir olsun, edebiyatın bizim ellerimizde olgunlaştığını iddia etmiyoruz. Bizim topluluğumuz, imkânlarımız ölçüsünde bir okul olacaktır. Birbirimize destek vererek hep birlikte geliştireceğiz. Eylüldeki üzüm salkımı gibi, bu koruğun, güneş ışınlarından beslenerek görenleri hayrete düşürecek olgunluğa ulaşması uzak değildir.*”²² Bildiri genel sekreter Mevâhib el-Keyyâlî ve topluluğun kurucu üyeleri Liyân Deyrânî, Şehâde el-Hûrî, Hannâ Mîne, Sa‘îd Havrâniyye, Gassân Rufâ‘î, Salâh Dehnî, Nebîh ‘Âkil, Antuvân Hımsî, Memdûh Fâhûrî, Hasîb el-Keyyâlî ve Şevkî Bağdâdî’nin imzaları ile yayınlanmıştır. Topluluk üyelerinin yaşları, Liyân Deyrânî ve Hannâ Mîne hariç yirmi üçle yirmi beş arasındadır. Aralarında fikrî ve edebî donanım ve kabiliyet olarak farklı seviyelerde olarak içlerinde kayda değer katkısı bulunan olduğu gibi, ileriki yıllarda hikâyede öne çıkan isimler de vardı. 1950’li yıllara hikâyenin altın çağı dedirten isimler bunların arasından çıkmıştır.

Topluluk üyeleri, felsefî ve ideolojik bakımdan Marksist düşünceye bağlı olup edebiyatta ise, toplumcu gerçekçilik akımını benimsemiş isimlerden oluşmaktaydı. Suriye’de toplumcu gerçekçilik akımının diğer akımlardan önce yaygınlaşmasının nedeni, genel olarak Fransız kültürü ve edebiyatının etkisi altında olan Suriyeli aydınlar ve yazarlar arasında Marksizm düşüncesinin yaygın olmasıydı. Suriye’nin Fransız sömürgesi altında kaldığı yıllara tekabül eden 1930’larda, Fransa’da sol iktidarlar yönetiminde olduğu için Marksist felsefe ve düşünce, bir sömürge ülkesi olan Suriye’de yayılma imkânı bulmuştur.²³ Marksist düşünce, yurtseverliği ön plana çıkarması, emperyalizme karşı duruşu ve sosyal değişime vurgu

²¹ el-Atraş, Mahmûd İbrâhîm, *a.g.e.*, s. 75-76; el-Kıntâr, Seyfuddîn, *a.g.e.*, s. 47, 215-217; el-Hatîb, Husâm, *el-Kıssatu'l-Kasîra fî Sûriye*, Dâru ‘Alâi’d-Dîn, Dımaşk, 1998, s. 99-100.

²² Râbitatu'l-Kuttâbi's-Sûriyyîn, *Derb ile'l-Kimme*, Dımaşk, 1952, s. 6.

²³ Marksist düşüncenin Suriye’de yayılmasıyla ilgili olarak geniş bilgi için bkz. Hannâ, Abdullah, *Mîne'l-İtticâhâtî'l-Fikriyye fî Sûriye ve Lubnân*, Dâru'l-Ehâlî, Dımaşk, tsz., s. 170-210.

yapması nedeniyle Suriye'nin entelektüel kesimleri arasında kabul görmüştür. *Râbitatu'l-Kuttâbi'l-Arab* topluluğu, yeni nesillerin sorunlarına ve beklentilerine karşı olan duyarlılığıyla ve bağımsızlık, eşitlik, demokrasi, sosyal adalet ve kurtuluş mücadeleleri ve dünya barışı gibi konulardaki hassasiyetleriyle etkili izler bırakmıştır.

Topluluk üyeleri, topluma karşı yükümlülüğü olan bir edebiyat ve sanat anlayışına sahip olarak, “sanat sanat” içindir anlayışına, edebiyatı dar bir kalıba soktuğunu kabul ederek karşı çıkmışlardır. Buna karşılık, “sanat toplum içindir” şiarını benimsemişlerdir. Onların en temel düsturu, bu oluş ve doğruluk ve sorumluluk ilkesini, edebiyatın değerlerinin en üstünü olarak görmüşlerdir. Topluluk, yayınladığı eserlerin mukaddime kısımlarında da vurguladıkları gibi edebiyatta, kendilerine özgü bir teori geliştirmeye çalışmış olsalar da biçim ve içerik gibi en temel konularda bile aralarındaki görüş ayrılığı yüzünden bunu gerçekleştirme imkânı olmamıştır.²⁴

Bu edebî topluluklardan biri de *Cemâ'atu'l-Kuttâbi't-Tekaddumiyyîn* (İlerici Yazarlar Birliği) olup topluluğun en öne çıkan ismi ‘Abdulbâsit es-Sûfî’dir. Ellilerin edebî topluluklarından biri de *Cem'ıyyetu'l-Udebâi'l-'Arab* (Arap Edebiyatçıları Cemiyeti) dir. Bir diğeri de *el-Esdikâ'* (Dostlar) topluluğudur. Bu son iki topluluk ellilerin sonlarında, *Râbitatu'l-Kuttâbi'l-'Arab*'ın, Suriye ile Mısır'ın birleşmesinin ardından faaliyetinin yasaklanması, siyasî partilerin kapatılması, gazete ve diğer kitle iletişim araçlarının millileştirilmesi gibi olayların yaşanmasının akabinde kurulmuştur. *Cem'ıyyetu'l-Udebâi'l-'Arab*'ın Suriye şubesinin genel kurul toplantısı, 1958 yılı başında yapılmış ve topluluğun yürütme organına şu isimler seçilmiştir; Şekîb el-Câbirî, Nizâr el-Kabbânî, Muta' es-Safedî, Ulfet el-İdlîbî, Tal'at er-Rufâ'î, Yûsuf el-Hatîb, Sa'd Sâib ve Abdurrahmân Haznedâr. Bunlar, dönemin edebiyatta öne çıkmış isimleriydiler ve büyük çoğunluğu sol ve Marksist düşünceye karşıydılar. Yayınladıkları bildiride, Arap milliyetçiliği ülküsüne bağlı olduklarını ve Arapların birliği idealine inandıklarını belirterek Arap milli davasının, Filistin gibi meselelerine sahip çıkılmasına çağrıda bulunmuşlardır. Arap dilinin ve köklü bir geçmişi olan edebiyatının korunmasına, dilde ve edebiyatta yeniliğin, Arap estetik ve sanat zevkine bağlı kalarak yeni formlara açılması gerektiğini ifade etmişlerdir. *Cem'ıyyetu'l-Udebâi'l-'Arab* üyeleri, milliyetçilik anlayışında kısmen Alman ve Fransız düşünürlerin etkisi altında kalmışlardır. Ancak her birinin anlayışı ve bunu eserlerinde kendi kişiliklerine göre farklı yansımaları ve diğerleriyle ortak bir anlayış içerisinde olmaya dikkat etmedikleri görülmektedir.

Arap milliyetçiliği ülküsüne bağlı olduğunu belirten *Cem'ıyyetu'l-Udebâi'l-'Arab*, millî edebiyat akımının, edebiyat alanında sol ve Marksist düşünceyle mücadelede, kendini anlatmak için seçtiği yollardan biridir. Bu yıllar, millî bilincin canlandığı, sömürgeciliğe karşı mücadelenin yükseldiği,

²⁴ el-Kintâr, Seyfuddîn, a.g.e., s. 215-217; el-Hatîb, Husâm, a.g.e., s. 103; el-Huseyn, Ahmed Câsim, *el-Kıssatu'l-Kasîrati's-Sûriyye ve Nakduhâ fi'l-Karni'l-'İşrin*, İttihâdu'l-Kuttâbi'l-'Arab, Dımaşk, 2001, s. 102-103.

Filistin meselesine karşı duyarlılığın had safhada olduğu ve Arap birliği idealinin güçlendiği yıllardır. Arap birliği, Arap toplumları için büyük ümitler bağlanan bir idealdir. Çünkü diğer bütün sorunların çözümü, bu birliğin gerçekleşmesinde görülmektedir. Bu ideali dillendiren millî edebiyat akımı, farklı görüş ve düşünceden fikir sahiplerini bir araya getirmişti. Aralarında ortak noktalar fazla olmamakla beraber, hepsi kendi bakış açısından millî meselelere ilgi duyuyorlardı. Bazıları Batılı liberal fikirlere sahipken, kimisi geleneksel Arap-İslam kültürüne sahipti. Bazıları varoluşçu felsefeyi savunurken bir diğer grup da toplumcu gerçekçilik akımına mensuptu. Tüm bu farklı görüşlere sahip yazarların büyük çoğunluğu aynı zamanda Baas Partisi üyesiydiler. Bu kadar zıt görüşü bir araya getiren ise, Arap milletinin sorunlarına karşı sorumluluk duygusuydu ki, bu sorunların en başında sömürgeciliğin devam etmesi ve Arap birliğinin önündeki siyasî ihtilaflar gelmektedir. Sosyal adaletin sağlanması, Arap dilinin ve edebî mirasın korunması, köklü geçmişten kopmadan modernleşmenin sağlanması ve eski edebiyatın köklerinden kopmadan yeniliğe yönelme ortak amaçlarıydı.²⁵

el-Esdikâ' (Dostlar) topluluğu ise, Halep'te ortaya çıkmış ve edebiyatın belli bir amaca hizmet etmesine ve herhangi bir ideolojik akıma bağlı olmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Yayınladıkları bildiride bu tutumlarını açıkça ifade etmişlerdir: “*Biz, edebiyatın belli amaçlar için ufkunun daraltılmasına karşıyız. Amacımız, edebiyatın salt insancıl ve millî ruhla temayüz etmesi, herhangi bir siyasî düşüncenin ve partinin dar kalıplarında sıkışıp kalmamasıdır. Kapımıza gelen, varsa bu rengini dışarıda bıraksın.*”²⁶ Topluluğun dikkat çeken isimleri Fâdıl es-Sibâ'î ve Alî Beddûr gibi isimlerdir. Topluluk, farklı kültür ve düşünceye sahip üyelerden oluşmaktaydı ve bu nedenle güçlü bir tesir bırakma zamanı bulamadan ihtilaflar yüzünden dağıldı.²⁷

Suriye'de Batı edebiyatının ve kültürünün tanınmasında, eğitim kurumlarının ve ilmî kurumların önemli etkisi olmuştur. Beyrut'ta kurulan Protestan Okulu ile Nasıra'da açılan Ortodoks Okulu, Suriye'de edebî ve kültürel hayatın gelişmesinde rol oynamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası, nispeten istikrarın bulunduğu dönemde bazı eğitim ve öğretim kurumları ile ilmî kurumlar açılmıştır. Bu kurumlar arasında yer alan *el-Mecma'u'l-İlmiyyu'l-'Arabî bi Dimaşk*, edebî ve kültürel hayatın gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Fransız idaresindeki Suriye yönetiminde Eğitim Bakanlığı yapan, aynı zamanda bir bilim adamı, gazeteci, yazar ve araştırmacı olan Muhammed Kürd Alî (1876-1953)'nin teklifi ile bu akademi 1919 yılında Şam'da kuruldu. Akademi, Arap dilini ve edebiyatını geliştirmeyi, yazma eserleri yayınlamayı ve ilmî araştırma yöntemlerini öğretmeyi amaçlıyordu. Bunun yanı sıra bilim, teknik, sanat ve yönetim alanındaki yeni ıstılahlara

²⁵ el-Hatîb, Husâm, *a.g.e.*, s. 104-105; eş-Şem'a, Haldûn, *eş-Şems ve'l-'Ankâ'*, İttihâdu'l-Kuttâbi'l-'Arab, Dimaşk, 1979, s. 132.

²⁶ el-Hatîb, Husâm, *a.g.e.*, s. 104.

²⁷ el-Hatîb, Husâm, *a.g.e.*, s. 103-104; el-Atraş, Mahmûd İbrâhîm, *a.g.e.*, s. 75.

Arapça karşılıklar bulmak, Arapça yazımdaki imla kurallarını düzenlemek, hatta idari meseleleri düzenlemeye kadar birçok konu kurumun görevleri arasındaydı. Başkanlığını Muhammed Kürd Ali'nin yaptığı *el-Mecma'u'l-İlmiyyu'l-'Arabî bi Dimaşk*'ın faaliyetleri, Arap dünyasının tanınmış ilim adamı ve edebiyatçılarından oluşan sekiz kişilik bir heyet tarafından yürütülüyordu. Bu heyet amaçları doğrultusunda eğitim ve öğretimi geliştirmek, kültür hayatını canlandırmak için akademinin yayın organı olan *Mecelletu'l-Mecma'i'l-İlmiyyi'l-'Arabî*'yi yayınlamaya başlamıştır. Öte yandan akademi adliye, eğitim, belediye, sağlık gibi alanlarında yeni kurulan devlet teşkilatlarında ihtiyaç duyulan terimleri belirleme görevini de yürütmekteydi.²⁸

İlmî ve kültürel hayatın gelişmesinde, Fransız idaresi döneminde kurulan Suriye Üniversitesi'nin de katkısı büyüktür. Osmanlı döneminde kurulmuş olan Tıp Okuluna ilaveten Hukuk Fakültesi ile birlikte iki fakülte olarak 1923 yılında açılan bu üniversitede, çoğunlukla İstanbul'da eğitimini tamamlamış hocalar görev yapmaktaydı. Hukuk ve tıp alanındaki yeni ıstıhlara Arapça karşılıklar bulmada bu iki fakültenin katkısı da büyüktür. İki fakülte ile kurulan Suriye Üniversitesi'nin diğer fakültelerinin açılması, Fransız idaresinin engellemesi nedeniyle ülkenin 1946 yılındaki bağımsızlığına kadar gerçekleşemese de bu kurum, eğitim, kültür ve düşünce hayatının gelişmesinde rol oynamıştır.

Modern Suriye Hikâyesinin Gelişmesi

Bu faktörlerin etkisiyle gelişme kaydeden Suriye hikâyeciliğinin öncü çalışmalarından sonra yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren modern hikâye ürünlerinin verilmeye başlandığını görüyoruz. Husâm el-Hatîb'in de işaret ettiği gibi, Suriye'de modern hikâyenin öncü çalışmaları 1920'li yıllarda ortaya çıkmıştır.²⁹ Şâkir Mustafâ da, Suriye'de modern hikâyenin Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arası dönemde ortaya çıktığını ifade ederek, ülkede modern hikâyenin ilk ortaya çıkışı ile siyasî gelişmelerin yakından alakalı olduğu tespitini yapmaktadır.³⁰ Bu dönem, Osmanlı Devleti'nin çökmesiyle boşalan bölgede, daha önce mevcut olmayan yeni siyasî sınırların ve idarî yapıların ortaya çıktığı bir zamana denk gelmektedir. Böylece, Bilâdu's-Şâm diye bilinen coğrafyada birden fazla siyasî yapının oluşmasıyla, artık siyasî ve toplumsal yapıda farklılaşan gelişme çizgisi, doğal olarak edebî alanda da kendini göstermiştir. Suriye'de modern anlamda ilk hikâye³¹ kabul edilen

²⁸ Savran, Ahmet, *a.g.e.*, s. 46-47.

²⁹ el-Hatîb, Husâm, *a.g.e.*, s. 37; Yûsuf, Muhsîn, *el-Kıssa fî'l-Vatani'l-'Arabî*, Dâru'l-Menâre li'd-Dirâsât, Lazkiye, 1989, s. 147; Mekkî, et-Tâhir Ahmed, *el-Kıssatu'l-Kasîra Dirâsât ve Muhtârât*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1988, s. 99; Krul, Claude, *a.g.m.*, s. 40; el-Kintâr, Seyfuddîn, *a.g.e.*, s. 207.

³⁰ Mustafâ, Şâkir, *a.g.e.*, s. 247; el-Kintâr, Seyfuddîn, *a.g.e.*, s. 207.

³¹ Modern Arap edebiyatında ilk kısa hikâye ise, Muhammed Teymûr (1892-1921)'un *Fî'l-Kutâr* (Trende,1917) adlı hikâyesidir. Bkz. Er, Rahmi, *Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2004, s. 27; Yazıcı, Hüseyin, "Hikâye", *T.D.V., İslâm Ansiklopedisi*, C. XVII, İstanbul, 1998, s. 481; Yıldız, Musa, "Arap Edebiyatında İlk Modern Kısa Öykü :

Muhammed en-Neccâr (1902-1962)'in *Fî Kusûri Dımaşk* (Şam'ın Saraylarında, 1937) adlı hikâye kitabının yayın tarihi olan 1937'ye gelindiğinde, "Sûriye" siyasî bir terim olarak ortaya çıkmıştır. 1920'deki Fransız işgaliyle ülke yeni bir döneme girmiş, 1936'da Fransa ile yapılan anlaşma neticesinde parlamento açılmış ve Suriye bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Her ne kadar ülkenin tam olarak bağımsızlığına kavuşması 1946 yılında gerçekleşmiş olsa da, tarih boyunca daha geniş bir alanı kapsayan coğrafi bir terim olan Suriye, artık daha küçük sınırları kapsayan siyasî bir terim olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1937 yılının, aynı zamanda Suriye'de ilk edebî roman³² olan Şekîb el-Câbirî'nin *Nehem* (Tutku, 1937) adlı romanının yayınlandığı yıl olması da, artık diğer Arap ülkelerinden ayrı olarak modern anlamda bir Suriye edebiyatının doğmakta olduğunu göstermektedir.³³

Genel olarak modern Arap edebiyatında olduğu gibi Suriye'de de başlangıçta tarihî içerikli hikâye ve roman yazımı ön plandaydı.³⁴ Tarihî içerikli ürün veren yazarlardan biri olan Ma'rûf el-Arnâût (1892-1953), Fransızca'dan yaptığı piyesler ve hikâye çevirileri ile kendi eserlerini, günlük gazete ve dergilerde yayınlamıştır. Daha sonra 1920 yılında *Fetâ'l- 'Arab* adlı bir gazete çıkarmaya başlamış ve bu gazetede uzun yıllar çeşitli fikri ve siyasî konulardaki görüşlerini ifade ettiği yazılarıyla, Suriye'de tarih bilincinin gelişmesine ve bağımsızlık düşüncesinin yerleşmesine büyük katkı sağlamıştır.³⁵

Ma'rûf el-Arnâût, Arap tarih bilincinin oluşturulması amacıyla kaleme aldığı tarihî romanlarıyla, bir çeyrek asır kadar önce Curcî Zeydân (1861-1914)'in Mısır'da ulaştığı konuma, Suriye'de gelmiştir. İslam tarihinin parlak devirlerini işlediği tarihî romanlarının ilki, 1929'da yayınlanan *Seyyidu Kureyş* (Kureyş'in Efendisi, 1929)'tir. Üç bölümden oluşan ve yaklaşık bin sayfalık bir hacme ulaşan bu eserinde, Hz. Peygamber'in hayatını ele almıştır. Çok büyük beğeni toplayan ve kısa sürede üç baskı yapan eser, kendisine *el-Mecma'u'l- 'İlmiyyu'l- 'Arabî bi Dımaşk* üyeliğini kazandırmıştır.³⁶ Yazar daha sonra 1936 yılında *Ömer b. el-Hattâb* (Ömer b. el-Hattâb, 1936)'ı yayınlamıştır. Yaklaşık yedi yüz sayfaya varan bu hacimli eserde *Seyyidu Kureyş*'te bıraktığı yerden devam etmiştir. Ardından *Târik b. Ziyâd* (Târik b.

Muhammed Teymûr'un Fî'l-Kitâr'ı", *Nüşa*, Yıl, II, S. 4, Ankara, 2002, s. 44.

³² Modern Arap edebiyatında ilk edebî roman olarak ise, Muhammed Huseyn Heykel (1880-1956)'in *Zeyneb* (1914) adlı romanı kabul edilmektedir. Bkz. Er, Rahmi, *Modern Mısır Romanı (1914-1944)*, Star Ajans, Ankara, 1997, s. 44.

³³ el-Hatîb, Husâm, *er-Rivâyetu's-Sûriyye fî Merhaleti'n-Nuhûd (1959-1967)*, Ma'hedu'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-'Arabîyye, Dımaşk, 1975, s. 13; Ziadeh, Nicola A., *Syria and Lebanon*, Ernest Benn, London, 1957, s. 54; Ebû Heyf, Abdullâh, *el-Edeb ve't-Teğayyuru'l- İctimâ'î fî Sûriye*, İttihâdu'l-Kuttâbi'l- 'Arab, Dımaşk, 1990, s. 11.

³⁴ Landau, Jacob M., *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*, (ç. Bedrettin Aytaç), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002, s. 60.

³⁵ el-Keyyâlî, Sâmi, a.g.e., s. 250-253; el-Atraş, Mahmûd İbrâhîm, a.g.e., s. 52.

³⁶ el-Hatîb, Husâm, *Subulu'l-Muessirâti'l-Ecnebiyye ve Eşkâluhâ fî'l-Kıssati's-Sûriyye*, Matâbi'u'l-İdâreti's-Siyâsiyye, Dımaşk, s. 32; el-Keyyâlî, Sâmi, a.g.e., s. 251.

Ziyâd, 1941) ve *Fâtuma el-Betûl* (Fatma el-Betûl, 1942) adlı tarihî romanlarını yazmıştır.

Ma'rûf el-Arnâût, bu tarihî romanlarında, tarihî olayları kurmaca bir şekilde yeniden ele alır. Eserlerinde gerçek ile hayal iç içe geçmiştir. Eserlerinin sonunda bibliyografik bilgiler vermiştir. Yeniden kurguladığı olayları, sürükleyici bir şekilde anlatırken şair, komutan, kral vb. kişilerin karşılaşmaları, savaşlar, kahramanlıklar ve benzeri olaylar okuyucuyu tamamen konunun içine çeker. Bu yönüyle el-Arnâût, karmaşık olayları, savaşları ve kahramanlıkları etkileyici kurgulama kabiliyeti ile diğer Suriyeli tarihî roman yazarlarından belirgin bir şekilde ayrılır. Çünkü Alî et-Tantâvî ve Salâhaddîn el-Muneccid gibi yazarlar, tarihî olayları birebir aktarmakla ve nadiren bazı konuşmalar ve ayrıntılar eklemekle yetinmişlerdir.³⁷

Suriye'de modern hikâyenin gelişmesinde önemli katkısı olan yazarlardan biri de Alî Hulkî (1911-1984)'dir. Suriye'de, modern anlamda ilk hikâye denemelerini o yapmıştır. Yeni edebiyatın öncü isimlerinden biri olarak kabul edilen Alî Hulkî, küçük yaşta babası ve annesini kaybetmiştir. Hayatın zorluklarını ve çilelerini küçük yaştan itibaren görmeye başlamıştır. Büyük acılarla ve yoksullukla geçen gençlik yıllarında, birçok iş denemiş, gerek Suriye'de bulunduğu değişik şehirlerde gerekse birkaç defa ikamet ettiği Beyrut'ta karşılaştığı insanlar ve yaşadığı tecrübeler, ona hayatla ilgili geniş bir birikim ve deneyim kazandırmıştır.³⁸ Küçük yaştan beri edebiyatla meşgul olmuş ve öğrenim hayatının yanı sıra edebiyat alanında kendini yetiştirmiştir. Çağının düşünce dünyasını ve edebî faaliyetlerini izlemiş ve dönemin diğer Suriyeli yazarları gibi, çeviriler yoluyla tanıdığı Fransız hikâye yazarlarından, özellikle de Guy de Maupassant (1850-1893)'tan etkilenmiştir.³⁹ Ayrıca modern Arap edebiyatının yeşermekte olduğu Mısır'da, edebî alandaki gelişmelere yakından ilgi duymuştur. Alî Hulkî, zamanla Şam'daki edebiyat çevreleriyle tanışmış ve sanattan edebiyata, siyasetten ekonomiye kadar bu çevrelerde cereyan eden tartışma ve polemiklere katılmıştır. Sert siyasî çekişmelerin yanı sıra edebiyat alanında da sürüp giden yoğun ve ufuk açıcı tartışmaların yaşandığı bu ortam, Alî Hulkî'nin edebî şahsiyetinin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Alî Hulkî'nin ilk yazma teşebbüsü de bu dönemde olmuş ve romantik tarzda ilk hikâyelerini yazmıştır. Ancak bu ilk teşebbüsünde başarılı olamamış, daha sonra röportaj tekniğiyle yazdığı hikâye denemeleri ile dikkati çekmiştir. Böylece Alî Hulkî, ilk defa *Rebî' ve Harif* (Bahar ve Hazan, 1931) adlı hikâye kitabını yayınlamıştır. Alî Hulkî, Suriye'de ilk defa edebî anlamda hikâye yazma teşebbüsünde bulunup bu çıkışı açan edebiyatçı olarak kabul edilir.⁴⁰

³⁷ Zureyl, 'Adnân b., *Edebu'l-Kıssa fî Sûriye*, Dâru'l-Fenni'l-Hadîs, Dımaşk, tsz., s. 145; Landau, Jacob M., *a.g.e.*, s. 61-62.

³⁸ el-Yâfi, Na'im, *a.g.e.*, s. 129; Landau, Jacob M., *a.g.e.*, s. 65; el-Kıntâr, Seyfuddîn, *a.g.e.*, s. 209.

³⁹ Zureyl, 'Adnân b., "el-Vâkı'iyeye fî'l-Kıssati'l-Kasîra fî Sûriye", *el-Mevkîfu'l-Edebi*, S. 73-74-75, Dımaşk, 1977, s. 55; el-Huseyn, Ahmed Câsim, *a.g.e.*, Dımaşk, 2001, s. 84.

⁴⁰ el-Arnâût, 'Abdullatif, "Alî Hulkî Râidu'l-Kıssati's-Sûriyyeti'l-Kasîra", *el-Ma'rife*,

Alî Hulkî, hikâyelerinin konusunu yaşadığı acı ve yoklukla dolu hayatından alır. Kendi deneyim ve gözlemlerinin dışına çıktığı neredeyse hiç görülmez. Ona göre hikâye, hayatın gerçeğinin tasvirinden başka bir şey değildir. O, bunu yaparken çoğunlukla kendi hayatını anlatmaktadır. Alî Hulkî'nin, bunu yaparken sırf kendi hayatını anlatmanın ötesinde toplum eleştirisini hedeflediği görülmektedir. Toprak ağası olan genç bir adamın, sürekli gittiği meyhanedeki kızlardan biriyle ailesinden habersiz olarak evlenmesi, daha sonra da nişanlı olduğu amcasının kızıyla evlenmek için onu bırakmasının anlatıldığı *Fetâtu'l-Hânât* adlı hikâyesinde, toplumdaki ahlakî yönden çöküş ve insanların ikiyüzlülüğü ele alınmıştır. *Mûnûlûc Mensûr* adlı hikâyede ise, Fransa'ya demiryolu mühendisliği eğitimi almak için giden bir gencin başarısız olup geri dönmesi ve sıkıntı içinde bir hayat sürmesi anlatılarak kültür çatışması ele alınmaktadır. *eş-Şeyhu'l-Vara* hikâyesinde ise, dinî yönden takva sahibi olarak tanınan birinin, jeoloji dersi verdiği bir kızla birlikte olmak için uydurduğu yalanlar anlatılmakta ve din adamlarındaki ahlakî çöküntü ve yozlaşma ele alınmaktadır.

Alî Hulkî, çok eser veren bir hikâyeci olmamasına rağmen, romantizmden realizme geçişte bir öncü olmuş ve kendisinden sonraki yazarlar tarafından takip edilmiştir.⁴¹

Suriye'de modern hikâyenin gelişimine katkıda bulunan isimler arasında *el-Bedâ'î* (1936), *el-Hubbu'l-Evvel* (1950) ve *Dem'atu Salâhiddîn* (1958) gibi hikâye koleksiyonlarında bağımsızlık, Fransız işgaline karşı direniş ve Arapların birliği gibi konuları işleyen Halîl Hindâvî (1906-1976), sosyal konuları ve günlük hayatı ele alan hikâyeleriyle Mîşel 'Aflak, *Ma'a'n-Nâs* (1952) ve *Ahbâr mine'l-Beled* (1955) adlı hikâye koleksiyonlarında sosyal eşitlik ve Filistin sorununu işleyen Hasîb el-Keyyâlî (1921-1993) gibi isimler vardır.

Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı 1946'dan sonra, siyasî, sosyal ve kültürel alanda yaşanan gelişmeler, yeni dönemin sorunlarını, beklentilerini, anlayış ve yaklaşımlarını ifade edebilecek yeni ve canlı bir edebiyatın doğmasına zemin hazırlamıştır. Bağımsızlıkla birlikte ülkede yaşanan hızlı değişim ve gelişme sonucunda, geleneksel nüfuz sahibi kesimlerin yerini, yeni gelişmekte olan toplumsal sınıfların almaya başlaması ve eğitim ve kültür alanındaki ilerlemeler, hikâyenin aranan bir tür olmasını sağlamıştır. Öte yandan sürüp giden siyasî istikrarsızlık ve ihtilaflar gibi ülkenin içinde bulunduğu şartlar, siyasî ve sosyal hedeflere ulaşmada, hikâyenin talep edilen bir konuma gelmesine ve dönemin ifade aracı olarak ön plana çıkmasına katkı sağlamıştır.⁴²

Vizâratu's-Sekâfe, Yıl, XXXIV, S., 499, Dımaşk, 2005, s. 246; el-Hatîb, Husâm, *a.g.e.*, s. 36; el-Atraş, Mahmûd İbrâhîm, *a.g.e.*, s. 48; Ramadân, Muhammed Hâlid, "el-Kıssatu'l-Kasîra fî Sûriye", *Dirâsât İştirâkiyye*, S.171-172, Dımaşk, 1998, s. 11; Yazıcı, Hüseyin, *Çağdaş Arap Öyküleri*, Kaknüs Yay., İstanbul, 1999, s. 12.

⁴¹ el-Huseyn, Ahmed Câsim, *a.g.e.*, s. 85-86.

⁴² el-Kıntâr, Seyfuddîn, *a.g.e.*, s. 213; el-Hatîb, Husâm, *el-Kıssatu'l-Kasîra fî Sûriye*, s. 111; Yazıcı, Hüseyin, *a.g.md.*, s. 482; Ebû Heyf, Abdullâh, "el-Kıssatu'l-Cedîde fî Sûriye",

Farklı düşüncelere ve inançlara sahip çok sayıda yazar, hikâye yazıcılığını bu dönemde ilgi gören ve izlenen bir edebî tür haline getirmeyi başarmıştır. Çok yönlü değişimlerin ve gelişmelerin yaşandığı bu dönem, aynı zamanda toplumsal çalkantıların ve siyasî bunalımların yaşandığı bir geçiş süreci olması nedeniyle hikâyede, millî meselelerden adet ve geleneklere, yoksulluk, fakirlik ve işsizlikten kuşak çatışması ve batıl inançlara kadar çok geniş bir konu çeşitliliği söz konusudur.

Değişik akımlara ve felsefî-düşünsel ekollere mensup yazarlar arasında teorik ve pratik alanda yaşanan tartışmalar, eleştirinin de gelişmesine zemin hazırlamış, bunun yanı sıra türün sanatsal seviyesine katkıda bulunmuştur. Yeni yetişen genç kalemlerin daha çok önem verdiği hikâyeye yazıcılığı, halkın günlük yaşamından kesitler sunmaya, sokaktaki insanı işlemeye ve modern hayatın sorunlarını dile getirmeye uygun yapısıyla artan bir ilgi görmüştür.

Sonraları büyük isimler olarak ün yapmış ‘Abdusselâm el-‘Uceylî,⁴³ Sa‘îd Havrâniyye, Hannâ Mîne,⁴⁴ Ulfet el-İdlîbî, Murâd es-Sibâ‘î, Gâde es-Semmân ve Zekeriyâ Tâmir⁴⁵ gibi birçok edebiyatçı, yazın hayatına bu dönemde hikâye ile başlamıştır.

Modern Suriye hikâyesinin gelişme seyrinde, ‘Abdusselâm el-‘Uceylî (1918-2006)'nin katkısı önemli yer tutmaktadır. Bu katkı, sadece yazdığı hikâyelerin sayısının fazlalığından değil, bir hikâye kitabından diğerine geçişte süreklilik arz eden kendi tecrübesi ve gelişim çizgisinden dolayıdır. Bu gelişim, hikâyeyi ele alış biçiminde, kullandığı teknikte ve bakış açısında görülmektedir. el-‘Uceylî, bir yandan tekniğini geliştirirken diğer taraftan ele aldığı konuları, çalkantılı bir dönem geçirmekte olan bağımsızlık sonrası Suriye’sinin şartları ölçüsünde çeşitlendirmeye ve geliştirmeye çalışmıştır. Mesleği tıp doktorluğu olan el-‘Uceylî, bunun yanı sıra geniş edebî ve kültürel birikimiyle hikâyede ele aldığı konuları gerçekçi bir tarzda işlemiştir.

O, hikâyelerinde ele aldığı konuları işlerken sadece olayları ve günübürlük kaygıları aktarmakla yetinmeyip bir fikri ifade etme çabası ve kaygısı içerisinde olmuştur. el-‘Uceylî, bu kaygısı ve yenilik arayışı ile hikâyede yerleşik anlayışı aşma çabasıdadır. Bu çabasıyla o, türün anlamı ve rolü ile ilgili olarak gerek yazarların gerekse okuyucuların zihninde yeni ufukların doğmasına katkıda bulunmuştur.⁴⁶ Bunu, ilmî ve edebî birikimini,

Mevsü'atu'l-Kıssati'l-Cedide fi Süriye, 1996, s. 21.

⁴³ ‘Abdusselâm el-‘Uceylî hakkında geniş bilgi için bkz. Hazer, Dursun, *Abdüsselam el-‘Uceylî'nin Edebi Kişiliği ve Hikayeciliği*, Araştırma Yay., Ankara, 2004.

⁴⁴ Hannâ Mîne hakkında geniş bilgi için bkz. Akçay, Cihaner, *Hannâ Mîne'nin Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1998.

⁴⁵ Zekeriyâ Tâmir hakkında geniş bilgi için bkz. Tâmir, Zekeriyâ, *Onuncu Günde Kaplanlar*, (ç. Faruk Bozgöz) Araştırma Yay., Ankara, 2004; Bostancı, Ahmet, *Çağdaş Arap Edebiyatçısı Zekeriyâ Tâmir: Edebi Kişiliği ve Hikayeciliği*, Nûn Yayıncılık, İstanbul, 2007.

⁴⁶ ‘Atiyye, Ahmed Muhammed, *Fennu'r-Raculi's-Sagîr fi'l-Kıssati'l-'Arabiyyeti'l-Kasira*, İttihâdu'l-Kuttâbi'l-'Arab, Dimaşk, 1977, s. 57; el-Huseyn, Ahmed Câsim, *a.g.e.* s. 139-140; el-

hayatı boyunca yaptığı uzun gezilerden elde ettiği bilgi ve deneyimlerini, hayatın ve insanın çok yönlü sorunlarını hikâyelerinde ortaya koyarken kullanarak ve dönemin geçerli olan tarzından uzaklaşıp gerçekçi konuları ele alarak başarmıştır.

‘Abdusselâm el-‘Uceylî (1918–2006)’nin hikâyelerinde, bilim ve hurafe ile hayal ve gerçek ikilemi önemli yer tutmaktadır. Bu hikâyelerden biri olan *Bintu’s-Sâhire* (Büyücü Kadının Kızı, 1948) koleksiyonundaki aynı adı taşıyan hikâyesinde vaka, hayal ile gerçek, bilim ile hurafe arasındaki ikilem üzerine kuruludur. Hikâyede, anlatıcı kahraman olan doktor ‘Abdulmu’min, arkadaşlarına, ilk gençlik yıllarında köyde kendi değirmenlerinde çalışırken yaşadığı bir olayı anlatmaktadır. ‘Abdulmu’min, yaz tatilinde köye gelmekte ve değirmende babasına yardımcı olmaktadır. Bir gün sabah uyandığında kendilerine ait araziye, çingenelerin gelip çadırlarını kurduklarını görür. Onlara arazilerinden çıkmalarını söyler. Çingenelerin başında bulunan büyücü yaşlı kadın Sa’ûd, arazilerine zarar vermeyeceklerini garanti eder. Değirmenlerine doğru dönerken, bahçelerini sulayan arkın yanında çingene kızlarından birini görür. Onun güzelliğinden etkilenir. Daha sonra ‘Abdulmu’min, sürekli Necme adlı bu kızla buluşmaya başlar. Necme’nin annesi, çingene topluluğunun başındaki yaşlı büyücü Sa’ûd’dur.

Sa’ûd, fala bakmakta çok iyidir. İnsanlar, civar köylerden onun yanına gelmektedirler. Sa’ûd, aynı zamanda cinlerle de çalışmakta ve büyü yapmaktadır. ‘Abdulmu’min, Necme ile buluşmalarına devam ederken bundan memnun olmayan Sa’ûd’un kız kardeşinin oğlu Halîl, bu durumu Sa’ûd’a söyler. Halîl, kötü karakterli, kışkırtıcı ve aynı zamanda topal biridir. Necme’de gönlü olduğu için ‘Abdulmu’min’e karşı kötü duygular beslemekte ve ona bir kötülük yapmak için fırsat kollamaktadır. Necme’deki asalet, güzellik ve çekiciliğe karşın, çapulculuk, ihanet ve kabalık karakterine sahiptir.

‘Abdulmu’min, yine bir gün Necme’ye akşam yanına gelmesini söyleyince, Necme, korktuğunu ve annesinin ona büyü yapmasından endişe ettiğini ifade eder. ‘Abdulmu’min, gece ay kaybolduktan sonra gelmesini ister. Necme, ısrar karşısında geleceğini ama bu arada annesiyle karşılaşırsa gözlerine bakmamasını ister. Çünkü annesinin, onun gözlerinden Halîl’in söylediklerinin doğruluğunu anlayacağını söyler. ‘Abdulmu’min, Necme’nin bu uyarısını anlamsız bulur ve ikinci vakti Sa’ûd’la karşılaştığında onun gözlerine bakar. O da onun gözlerini dikkatlice inceler.

‘Abdulmu’min, geceleyin Necme’nin gelmesini beklerken bir ara uykuya dalıp kendinden geçer. Necme’nin, kendisine seslendiğini fark eder. Onu çağırmakta ve kendisini takip etmesini istemektedir. Onun peşinden gider. Necme, onu annesinin çadırına götürür.

“Çadırın ortasında, girerken görmediğim ya da dikkatimi çekmeyen büyük bir ateş vardı. Sa’ûd, ateşin karşısında durmuş, keskin bakışlarından

kaçamadığım sert gözlerle bana bakıyordu. Arkasında kız kardeşinin oğlu topal Halil, bir elini çadırın direğine dayamış, topal ayağını dizinden bükmüş, ayak parmaklarını yere dayayarak topuğunu kaldırmış vaziyette duruyordu. Vücudunun yarısından yukarısı çadırın karanlığında görünmüyordu. Alevin ışığı arada bir ona doğru meylediyor, aşına olduğum bakışlarıyla çirkin yüzü belirip kayboluyordu. Ben, şaşkın bir şekilde fakat bir korkuya kapılmadan yaşlı büyücüye bakıyordum. Ondan korkacak ve çekinecek bir nedenim yoktu ki, gece yarısı insanlar uyurken onun çadırına gelmişim işte. Çünkü ondan çekinmeme sebep olacak şekilde onu gözümde büyütüyordum. Fakat oraya ne şekilde geldiğimi ve Necme'nin, beni oraya sürükleyip getirmesini düşününce, endişe ediyordum. Acaba, beni getiren hayalet, Necme'nin kendisi miydi?"⁴⁷

Daha sonra Sa'ûd, 'Abdulmu'min'e, Necme'nin aklını çaldığını ve onun yüzünden Halil'den nefret ettiğini söyler. Yanındaki bakır bir tasa su doldurur, üzerine örtü örter ve tasın içinden cırcır böceğinin sesine benzer sesler duyulmaya başlar. Yaşlı büyücü, bir şeyler konuşmaya başlar, sonra başını kaldırıp gözlerini 'Abdulmu'min'in gözlerine diker, 'Abdulmu'min, görme yeteneğini kaybeder. Necme, bunun üzerine, annesine Halil'le evlenmeye razı olduğunu yeter ki, 'Abdulmu'min'in gözlerini geri vermesini ister. Sa'ûd, bunun üzerine 'Abdulmu'min'in gözlerinin ışığını geri verir. Necme, onu elinden tutup çadırdan çıkarır. Biraz uzaklaştıktan sonra durur ve iç çekerek kulağına, sevgilim, bunu al ve beni hep hatırla, diye fısıldar ve cebine biraz ağırca bir şey koyar. Hikâyede, hayal ile gerçek ikilemi şu ifadelerle verilmektedir;

"Babam, omzumu sarsarak beni uyandırıp sordu;

– Sana ne oldu? Mu'min, uyansana.

Gözlerimi açtım, etrafımdaki hiçbir şeyi göremeyince dehşete düştüm. Hızlıca kirpiklerimi ovuşturdum. Sonra, gözlerimi açtım. Sonra, yavaş yavaş sanki kalın bir perdenin gözlerimin önünden sıyrılıp gittiğini hissettim. Karanlıkta, babamın önümde dikilip bana soran silüetini gördüm;

– Sana kaç defa bağırdım duymadın. Ne zamandan beri burada uyuyorsun, bu yüksek yığınların üzerinden düşmekten korkmuyor musun? Bir şeyler söylenerek ona cevap verdim. Kendimi, korkunç bir kâbustan uyanan biri gibi hissediyordum. Babam, beni uyandırmadan önce, gördüğüm nasıl bir rüyaydı? Babam, konuşarak kendi kendine sorgulayıp durmamı böldü;

– Bedevilerden bir şey aldın mı?

– Evet, akşamüstü aldım.

– Ver.

Toplanan parayı, ona vermek için elimi cebime sokunca, birden üzerime bir kova soğuk su dökülmüş gibi hissederek durdum. Cebimde, daha önce olmayan bir şeye elim değince ürpererek tüylerim diken diken oldu. Donup kaldım. Babama istediğini verdim. Sonra, yığınlara yaslanarak

⁴⁷ el-'Uceylî, 'Abdusselâm, *Bintu's-Sâhire*, Dârü's-Şark, Beyrut, tsz., s. 131.

düşünmeye başladım. Necme'nin gümüşten yapılmış kalın halhalını, cebimde görünce gördüğümün bir rüya olmadığını anladım."⁴⁸

Bu hikâyede, maddi âlemin görünen yüzünün dışında, görünmeyen bir başka boyutunun da bulunduğu ve insanların hayatlarını etkilediği anlatılmaktadır. el-'Uceyli hikâyelerinde, belirgin bir yön olan bilim hurafe, gerçek hayal ikilemi, onun bakış açısını göstermektedir. Hakikatin iki yönü vardır. Bir yönü, bilgi ve tecrübeyle keşfedilirken diğer yönüne, sanat yoluyla ulaşılabilir. İşte el-'Uceyli, hikâyelerinde hakikatin bu yönünü arama gayreti ve sorgulama çabasındadır. Dolayısıyla bu hikâyede de gerçek ile hayal birbirine karşı şekilde kurgulanmıştır. Neyin hayal neyin gerçek olduğu açıklığa kavuşturulmadan bırakılmıştır. Hikâyenin başarısı da bundan kaynaklanmaktadır.

'Abdusselâm el-'Uceyli'nin hikâyelerinde, tıp vakaları da önemli bir yer tutmaktadır. Bu konuyu işleyen *Bintu's-Sâhire* (Büyücü Kadının Kızı,1948) koleksiyonundaki *Hummâ* (Humma) hikâyesinde, humma hastalığına yakalanan bir çocuğun, hastalığının ateşinin derecesine göre bilinçaltı ortaya çıkarılmaktadır.

Çocuk, yatağında ateşler içinde yatmaktadır. Yan odada kendisinden büyük olan kardeşi Hasen de, aynı şekilde hummaya yakalanmış yatmaktadır. Çocuk, abisinden kendisine bulaşan hastalık nedeniyle ateşi yükseldikçe, bilinç kaybına uğramaktadır. Bilinçaltına attığı duyguları, arzuları, kıskançlık ve nefreti ortaya çıkmaktadır. Ateşinin yükseldiği her derece, bilinçaltının farklı arzuları ve duygularının bir serimine dönüşmektedir. Çocuk, 37,8' derecede, vücudunu saran bir bıkınlık ve ürperti hissetmekte ve ellerinin ateşler içinde olduğunu fark etmektedir. 38,3' derecede, hasta hastalığından değişik bir haz almaktadır. Öte yandan sevdiği kız olan Hind'in, kendisini bu şekilde bitkin olarak görmesini istememekte, gurur meselesi yapmaktadır. 38,7' de, Hind'i düşünmektedir. Hind, amcasının kızıdır. Amcası ölünce, onların yanında büyümüştür. İki, çocukluklarını birlikte yaşamışlardır. Hasta, bu derecede bilinç halini kaybetmektedir. Bilinçaltı meydana çıkmakta, Hind'in kendisine ait olduğunu, ama büyük kardeşi Hasen'in, eve kazanç sağladığı için her şeyi elde ettiği gibi Hind'i de elde etmek istediğini düşünmektedir. Ona karşı kıskançlık hissi düşmanlığa dönüşmüştür. 39,8' derecede, değişik bir haz dünyasına girer. Bilinçaltına attığı her türlü utanma, yasak, haram gibi duygulardan kurtulup zevk âlemine dalar. 40' derecede, ölüm döşegindeki kardeşine olan kin ve nefret hissi de en üst seviyeye çıkar. Allah'tan onun ölmesini ister. 40,5' derecede, kardeşine aşırı dozda ilaç içirip onu öldürdüğünü sayıklar. Onun, kesinlikle öleceğini tüm malın ve Hind'in kendisine kalacağını söyler. 41,3' derecede, kardeşi öldükten sonra havaya yükselmeye başlar. Gökyüzünden kardeşinin kefenli bedenini seyredir. Onu, Hind'i kıskandığı için öldürdüğünü söyler. 41,6' derecede, her türlü bağdan kurtulmuştur. Yıldızların yörüngelerinde dolaşmakta, göktaşlarını seyretmektedir. 36,1' derecede, ateşi düşer. Annesini arar. Annesi

⁴⁸ el-'Uceyli, 'Abdusselâm, *a.g.e.*, s. 135.

ağlamaktadır. Hind de oradadır. Kardeşi Hasen'i görmek için odanın kapısını açmalarını ister. Hasen'in yatağı boştur. Halaları ve teyzeleri ağlaşmaktadır. Hasen, kendi kendine mi öldü, yoksa ben mi öldürdüm, diye sayıklamaktadır.

Bu hikâyede, humma hastalığına yakalanan bir hastanın, geçirdiği nöbetler esnasında, ailevî ve çevresel faktörler nedeniyle gizlediği ve ifade etmekten çekindiği bilinçaltındaki gizli dünyası, ateşinin her derecesinde sanki bir doktorun gözlemlerinden oluşan bir rapor şeklinde ortaya çıkarılmaktadır. Husâm el-Hatîb'in de belirttiği gibi, doktor olan hikâyeye yazarının, mesleği gereği vâkıf olduğu tıp literatürü ve hasta psikolojisini iyi tanınması, hastanın bilinçaltı seriminin başarılı bir şekilde ortaya konmasındaki en önemli faktördür.⁴⁹ Yazarın, sanat yeteneği ve hekimliğindeki vukûfiyetini bir araya getirerek ortaya koyduğu bu hikâyeye, anlatıcı kahraman olan hastanın dilinden aktararak, bir doktorun kuru ve basit gözlemlerinden ibaret olmaktan çıkıp, bilinçaltının gizli dünyasının ortaya çıkarılmasına dönüşmüştür.

Hikâyeye kahramanının ağzından, geçirdiği humma nöbetleri esnasında içine attığı arzuları, duyguları ve isteklerinin dış âleme serimini şu ifadelerde görmekteyiz;

“ Hind, amcamın kızı, evimizde evlatlık olarak büyüdü. Babası ölünce bizimle yaşamaya başladı. Aslında sadece benimle, desem daha doğru olur. Onunla havuzda çıplak yüzen, bahçedeki ağaca çıkan benim. Vücudumu çizip sonra da ince dudaklarıyla, yaradan kanımı emdiği benim. Kardeşim Hasen, ancak şehirden şehire kazanç peşinde koşup duruyordu. Sonra, onu yutulacak bir lokma olarak görünce kaba elini ona uzattı. O, kardeşim ama kaba. Kaba, ama Hind'i o elde edecek. Onun hastalığı, Hind'i eritti. Hind, şimdi, akan gözyaşları dışında hayat belirtisi olmayan cansız bir heykel. Kardeşim, yaşasa da Hind, ölecek. Onun yaşaması Hind'i öldürecek. Ey insanlar, Hind'e acıyın. Ama onlar, yalnızca Hasen'e acıyor. Babam, ondan başkasına güvenmiyor, annem onun dışında kimseyi sevmiyor. Benim ise Hind'den başka kimsem yok. Bugün bana ait, ama yarın onun olacak. Her şey Hasen için, şefkat, mal ve Hind.”⁵⁰

Bilinçaltına attığı kin, nefret ve düşmanlık hislerini ise, şu ifadelerde görmekteyiz;

“ Hind, bana su verirken başımı omzuna yasladım. Hind, ağlıyordu. Bana, niçin ağladığını söylemedi. Ama ben, Hasen'in durumu kötüleştigi için ağladığını biliyordum. Doktor, söylerken duydum, vücudumun direnci dışında bir ümit kalmadığını söylüyordu. Hasen'de öküz cüssesi var, Hind, niçin korkuyorsun? Cellâdının hastalığına mı ağlıyorsun. Bak, sana hiç sahip çıkıyor mu?(...) Evet, perde yırtıldı. Hasen, senden nefret ediyorum, Allah'tan senin ölmeni istiyorum. 40 derece. Durumu kötüleştigi için herkes ona ağlıyor. Fakat ben, hastalığının onu öldürmeyeceğine inanıyorum. Hangi ölüm, kuru bedeninden pis ruhunu söküp alabilir. Onu, yatağında sakın bir

⁴⁹ el-Hatîb, Husâm, *a.g.e.*, s. 261.

⁵⁰ el-'Uceylî, 'Abdusselâm, *a.g.e.*, s. 34.

şekilde hiç konuşmadan yatarken görüyorum. Zavallı Hind, ona ilaç içiriyor. Keşke zehir içirse."⁵¹

‘Abdusselâm el-‘Uceylî’nin en çok üzerinde durduğu ve duyarlı olduğu konulardan biri de Filistin sorunudur. Hatta kendisi, Filistin’e savaşmaya giden gönüllü ordusuna katılmıştır. *el-Hubb ve’n-Nefs* (Aşk ve Nefis, 1959) koleksiyonundaki *Kefenu Hamûd* (Hamûd’un Kefeni)⁵² hikâyesinde, gönüllü olarak savaşmak için Filistin’e giden oğlu şehit olan bir şehit annesinin, oğluna kefen göndermek için gösterdiği çabalar anlatılmaktadır.

Necme hala, oğlunun Filistin’de şehit olduğu haberini alalı tam yedi yıl sekiz ay geçmiştir. Yaşı çoktan yetmiş geçmiş olduğu halde, Filistin için yardım toplayan komisyon üyeleri evine geldiğinde, her zamanki durgunluk ve halsizliğinden hiç eser yoktur. Yaşından beklenmedik bir dinçlikle onları kapıda karşılar. Onlar gidinceye kadar da hiç yerinde duramaz. Çünkü Necme hala, oğlunun defnedilmeden bırakılan cesedinin çürüyeceğinden korkmakta ve ona kefen göndermek istemektedir. Oğluyla birlikte giden diğer gönüllüler, döndüğü halde o dönmemiştir. Geri dönenler, Hamûd’un büyük bir çarpışmada şehit olduğunu söylemişlerdir. Aradan yıllar geçmesine rağmen Necme hala, yardım toplayan komisyon üyeleri evine geldiğinde hazırladığı kefeni, onlar vasıtasıyla oğluna ulaştıracağını düşünerek ümitlenir. Ancak kendisine, böyle bir şeyin mümkün olmadığını söylediklerinde Necme hala, büyük bir hayal kırıklığına kapılarak kendi kendine, savaştan geri dönüp gelen nesil de aynı nesil değil mi? diye söylenir. Hikâyede, şehit olup kefensiz halde çıplak araziye bırakılan oğluyla ilgili cefakâr bir annenin duyguları şu şekilde tasvir edilirken, Filistin sorununun bir ahlâk sorunu olduğuna dikkat çekilmektedir;

*“Necme halam, Hamûd’un şehit olduğu yeri bilmemektedir. Onun şehit oluşunu da görmemiştir. Fakat daima orayı hayalinde tasavvur ederek canlandırmakta ve çıplak araziye bırakılan cesedini düşünmektedir. O, en çok, Hamûd’un açıkta, bir mezara konulmadan bırakılan kefensiz bedeni çürüyecek ve kemikleri dağılacak diye endişe etmektedir. Ah titreyen elleriyle o kemikleri toplayabilseydi. Bundan başka bir şey istemezdi.(...) Acaba, Hamûd’un kefenini, oraya götürecek olanlar kimlerdir? Onlar, İbrâhîm, Abdalbâkî, Abdusselâm ve Muhammed midir? Onlar, içlerinde zillet ve alınlarında utanç damgasıyla, Hamûd’un kemiklerini çıplak arazide bırakıp savaştan dönüp gelenlerdir.”*⁵³

Kefenu Hamûd (Hamûd’un Kefeni) hikâyesinde, Filistin davasını yüklenebilecek sorumluluktan uzak nesillere dikkat çekilerek Filistin sorununun aslında bir ahlâk sorunu olduğuna vurgu yapılmaktadır. *Kefenu*

⁵¹ el-‘Uceylî, ‘Abdusselâm, *a.g.e.*, s. 34-35.

⁵² Bu hikâyedeki Hamûd, ‘Abdusselâm el-‘Uceylî’nin, Filistin’de savaşırken şehit olan halasının oğludur.

⁵³ el-‘Uceylî, ‘Abdusselâm, *el-Hubb ve’n-Nefs*, Dâru’ş-Şark, Beyrut, tsz., s. 66, 72-73.

Hamûd, Mahmûd el-Atraş'ın da işaret ettiği gibi⁵⁴ Arap insanının yaşanan acılar, yenilgiler ve felaketler sonucu, millet olarak amaçsız ve bilinçsiz şekilde geleceğini göremediği ve hedefini kestiremediği dönemin hikâyesidir.

Suriye hikâyesinin gelişmesinde önemli katkıları olan isimlerden biri de Zekeriyâ Tâmir (1931)'dir. *Sahîlu'l-Cevâdi'l-Ebyad* (Beyaz Atın Kişnemesi, 1960), *Rabî' fi'r-Ramâd* (Küldeki Bahar, 1963), *er-Ra'd* (Gökgürültüsü, 1970) ve *Dımaşku'l-Harâik* (Yangınların Şamı, 1973) adlı hikâye koleksiyonları başta olmak üzere hikâyelerinde, modern insanın yalnızlığını, bireyin sorunlarını ve baskıcı ve otoriter devlet anlayışını ele almaktadır. Otoriter ve baskıcı devlet anlayışını işlediği *Rabî' fi'r-Ramâd* (Küldeki Bahar, 1963) koleksiyonundaki *el-Cerîme* (Suç) hikâyesinde, otoriter devletin baskıcı ve dayatmacı zihniyetini sorgulamaktadır.

Suleymân el-Halebî, yavaş adımlarla caddede yürümektedir. Caddenin iki tarafındaki ağaçlardan dökülen yapraklar, rüzgârın etkisiyle savrulmaktadır. Bir sigara yakmak için durduğunda uzun boylu iki adam, ona yaklaşım kimliğini isterler. Kimliğini gösterdiğinde, kendisini takip etmelerini söylerler. Biraz uzakta bulunan karakola vardıklarında, onu, tepesinde bir penceresi bulunan bir odaya koyarlar. Odada bir masa vardır ve uzun boylu, siyah bir adam oturmaktadır. Adam, ona adını sorduktan sonra, masanın üzerindeki beyaz kâğıtlardan birini alıp okumaya başlar. Şöyle yazmaktadır; Suleymân el-Halebî, altı Haziran gecesini rüyasında generali öldürdüğünü görmüştür. Suleymân el-Halebî, generali tanımadığını söyleyerek kendini savunmaya çalışır. Ancak adam, şahitlerin getirilmesini emreder. Şahitler getirilir. Suleymân el-Halebî, şaşkınlıktan donakalmıştır. Çünkü şahitler babası, annesi ve kızıdır. Her üçü de, farklı şekillerde Suleymân el-Halebî'yi, rüyalarında generali öldürürken gördüklerini söyleyerek, şahitlik yaparlar. O, suçsuz olduğunu söylese de siyah adam, masanın üzerindeki kâğıtlardan birini daha alıp okumaya başlar. Hikâyede, devletin baskısı ve otoriter tavrı karşısında, bireyin çaresizliği şu şekilde anlatılmaktadır;

“Nisan ayının üçünde, saat on biri üç geçe Suleymân el-Halebî, aya baktı. Kendi kendine, “Ay ne kadar mutlu, çünkü o, General Cleber'in yönettiği şehirde yaşamıyor,” dedi. Suleymân el-Halebî'nin hayalinde, kırmızı bulut gibi kendine doğru yaklaşan bir ay parıldadı.

Mayıs ayının on birinde, sabah saat sekizde, Suleymân el-Halebî, kafesinin kapısını açıp, kuşlarını özgür bıraktı. Bu esnada Suleymân el-Halebî'nin aklına, kuşların özgürlüklerine kavuşmalarıyla birlikte gökyüzünde mavi enginliklere doğru kanat çırparken ızdırap ve şaşkınlıkla ağlamak geldi.

Haziran ayının ikisinde, öğleden sonra saat ikide, Suleymân el-Halebî'nin aklından, bazı kişiler ölse, dünya mutlu olacak, diye bir düşünce geçti.

Siyah adam, öfkeyle kâğıdı masanın üzerine attı. Sonra, sana, senin gibilerin bizi kandıramayacağını, söylemedim mi? dedi.”⁵⁵

⁵⁴ el-Atraş, Mahmûd İbrâhîm, *a.g.e.*, s. 110.

Daha sonra Suleymân el-Halebî, mahkemeye çıkarılmadan yargılanamayacağını söylerse de siyah adam, mahkeme bitti yargıç benim, der ve saat altıda idam edileceğini söyler. Suleymân el-Halebî, ne şekilde öleceğini öğrenmek ister. Cevap, asılmak, kurşuna dizilmek, diri diri gömülmek ya da yakılmak değildir. Siyah adam, onu getiren iki adama, haydi cezasını infaz edin, der. Saat altıya gelmiştir. Onlar yaklaşırlar, elbiselerini tamamen çıkarırlar. Üç kişinin gözü önünde çıplak kalmıştır. Yere yatırılırlar. Birisi, çekmecedan büyük bir bıçak çıkarır. Dışarıda, hava kararmak üzeredir. Şehrin gürültüsü duyulmakta, arabaların korna ve firen sesleri kulaklarına dolmaktadır. Adamlardan biri, Suleymân el-Halebî'nin sağ elinin parmaklarını kesince acıyla bağırır. Sigara yakıp üfledikten sonra, kolunu dirseğinden keser, bu arada iki adam, kendi aralarında sohbet etmekte, işten çıkınca ne yapacaklarını konuşmaktadırlar. Adamlardan biri, kahvehaneye gideceğini söylerken diğeri, eve gidip biraz şiiir okuduktan sonra yatacağını söylemektedir. Siyah adam, işlerini bitirdikten sonra iyice odayı temizlemelerini emredip akşam misafirlerinin geleceğini söyleyerek ayrılır. İki adam, teker teker Suleymân el-Halebî'nin organlarını kestikten sonra, biri büyük bıçağı boğazına dayar, tüm gücüyle bastırarak kafasını gövdesinden ayırır.

Bu hikâyede, baskıcı devlet anlayışı eleştirilmektedir. Hikâyede, devletin otoriter, dayatmacı ve yargılayıcı tavrı karşısında, bireyin herhangi bir iradesinin olmadığı mesajı verilmektedir. Bireyin kayıtsız şartsız devlete itaat etmesi gerektiği, herhangi bir sorgulama, eleştiri ve itiraz hakkına sahip olmadığı anlatılmaktadır. Hatta bireyin zihninden, sorgulayıcı bir düşünce geçmesi bile suçtur. Birey, kendine isnat edilen suçu kabul etmek zorundadır. Devlet, onun suçunu, aklından geçenleri ve rüyasında gördüklerini öğrenerek tespit etmiştir. Bunun cezası da idamdır. Hikâyede, baskıcı yönetimlerin en ufak bir eleştiriye ve itiraza tahammül etmedikleri ve zihinleri köleleştirilmiş bireyler yetiştirmeyi amaçladıklarına vurgu yapılmaktadır. Zekeriyâ Tâmir (1931)'in sınıf farklılığı konusunu ele aldığı Sahîlu'l-Cevâdi'l-Ebyad (Beyaz Atın Kişnemesi, 1960) koleksiyonundaki el-Uğniyetu'z-Zerkâu'l-Haşine (Mavi Haşin Şarkı) hikâyesinde, çalıştığı fabrikadan, bazı aletleri kıldığı için atılan bir adamın, duyguları, isyanları ve hayalleri anlatılmaktadır.

İşsiz ve fakir adam, her gün atıldığı fabrikanın karşısında bulunan kahvehaneye gelip, orada bulunanlarla akşama kadar oturup sohbet etmektedir. Aslında çoğunlukla dalgın ve düşüncelidir. Fabrika sahiplerinden, makinelerden, yaşadığı şehirden, insanlardan kısacası her şeyden nefret etmektedir. Sık sık hayallere dalar, kral olduğunu düşünür. Kral olunca büyük

⁵⁵ Tâmir, Zekeriyâ, *Rabî' fi'r-Ramâd*, Riad er-Rayyes Books, Beyrut, 2001, s. 35-36.

hayalini gerçekleştirmeyi amaçlar. Hikâye, kahramanının hayali, şu ifadelerle verilmektedir;

*“ Fabrikaları yıkıp tüm makineleri bir yere toplayıp heybetli bir sesle; Ey makineler, yabancı ülkelerden bize mutsuzluk getiren suçlu yaratıklar! Mutluluk içerisinde, kirlenmeden yaşamak isteyen insanlık adına, sizin parçalanmanızı emrediyorum, diye haykıracağım. Sonra da oraya toplanmış olan insanlara, ey ahmaklar, toprağa dönün, ruhlarınızı kirlenmeden size ekmek ve mutluluk veren tek anaya, dönün diyeceğim. ”*⁵⁶

Bu hayallerinden, kahvehane sahibinin itmesiyle uyanır. Çay parasını ödeyerek dışarı çıkar. Kovulduğu fabrikayı görünce, içinden bu fabrika insanlık adına bir gün yıkılacak diyerek, küçükken annesinin söylediği eski bir şarkının dizelerini mırıldayarak yürür gider.⁵⁷

Bu hikâyede, işsiz ve fakir bir adamın ruh dünyası tasvir edilerek, modern hayatın, teknolojinin yol açtığı sorunlar anlatılmaktadır. Büyük üretim tesisleri ve büyük sermaye ile kapitalist ekonominin ortaya çıkardığı sömürü çarkının, modern bireyin iç dünyasında yol açtığı tahribat, öfke patlamaları ve isyanlar ele alınarak eleştiri yapılmaktadır. Hikâyede, sınıf farklılıklarının, cinsiyet ayrımının ortadan kalktığı, emeğin hakça paylaşıldığı, özgür ve eşit bir toplum hayali kurulmaktadır. Yine hikâyede, Suriye'nin altmışlı yıllarında yaşanan toplumsal hayal kırıklığı ve amaçsızlık, hikâye kahramanının ruh dünyası tasvir edilerek verilmektedir.

Suriye hikâyeciliğinin öne çıkan kadın yazarlarından biri olan Ulfet el-İdlibî (1912-2007), *Kıssas Şâmiyye* (Şam Hikâyeleri, 1954), *Vedâ'an Yâ Dımaşk* (Elveda Şam, 1963) adlı hikâye koleksiyonlarında kadınların maruz kaldığı sıkıntılı hayat, kadın ve çocuk hakları, geleneksel değerler ve modern hayatın ortaya çıkardığı sorunlar ve sosyal eşitlik gibi konuları işlemiştir.

Ulfet el-İdlibî (1912-2007)'nin, kadınların yaşadığı sıkıntıları ele alan *Kıssas Şâmiyye* (Şam Hikâyeleri, 1954) koleksiyonundaki *es-Setâiru'z-Zurk* (Mavi Perdeler) hikâyesinde, toplumdaki geleneksel anlayışlar yüzünden, annesinin baskısı nedeniyle, çocuğu olmayan eşini boşama konusunda kararsızlık yaşayan ve bu nedenle sıkıntı çeken bir adamın durumu anlatılmaktadır.

Yazarın adını vermediği hikâyenin anlatıcı kahramanı, kendisinden birkaç yaş büyük ve daha önceki evliliğinden çocuğu olmamış olan dul bir kadınla evlidir. Evliliklerinin üzerinden on yıl geçmiştir ve çocukları olmamaktadır. Annesi, onu sürekli çocukları olmadığı için baskı altına almakta ve ikinci bir evlilik yapması için ısrar etmektedir. Ayrıca, eşinin kendisine büyü yaptırdığını söylemektedir. Hikâyede, annenin oğlu üzerindeki baskısı şu ifadelerle anlatılmaktadır;

“Oğlum, evliliğinin üzerinden on yıl geçtiği halde sen, çocuksuz nasıl sabredebiliyorsun. Vallahi, çocukların olmadığı bir evde, nasıl mutluluk bulabiliyorsun, bilmiyorum. Onlar, hayatın sıkıntılarını gülüşleriyle bize

⁵⁶ Tâmir, Zekeriyâ, *Sahîlu'l-Cevâdi'l-Ebyad*, Riad er-Rayyes Books, Beyrut, 2001, s. 15-16.

⁵⁷ Tâmir, Zekeriyâ, *a.g.e.*, s. 9-17.

*unutturup mutluluk verir. Karı koca arasındaki anlaşmazlık ve bıkınlığı, sadece onlar götürür.”*⁵⁸

Annesinin evine ziyarete gidişlerinde, annesinin komşusu olan yirmi yaşlarında bir kızı her defasında annesinin yanında görmektedir. Zamanla ona karşı içinde bazı hislerin oluştuğunu hisseder. Annesine ziyaretlerini sıklaştırır. Kız da ona karşılık vermektedir. Bir süre sonra kız şartını söyler. Kendisiyle evlenebilmesi için karısını boşamasını ister. Ayrıca bin altın lira tutarında bir senet imzalatır. İlk eşine dönecek olursa bu senetteki tutarı ödeyecektir. Kız, evlenecekleri gün kendisine takması için elmas bir yüzük de aldırır. Ancak adam, eşine durumu nasıl anlatacağına bir türlü karar veremez. Çünkü eşi, onu çok sevmektedir. Onun mutluluğu ve rahatı için koşturmaktadır. En sonunda iş icabı şehir dışına, Şam dışına çıkacağını, bu defa her zamankinden fazla kalacağını söyleyerek, eşinin bu süre içerisinde baba evine gitmesini ister. Dönüşte de durumu ona açıklamayı planlar.

Sabah eşine, kendisi Şam dışındayken babasının evinde kalmasını istediğini söyleyince, eşi fenalık geçirir, koltuğa oturup başını masanın kenarına vurarak, korktuğum şey buydu, diyerek dövünmeye başlar. O da, karşısına oturup sigara yakmak için elini cebine attığında, aldığı yüzüğün cebinde olduğunu fark eder. Eşinin yüzüğü görüp durumu anladığını düşünür. Sonra biraz hava almak için dışarı çıkar. Öğle yemeği için eve geri geldiğinde eşinin, iki bavula eşyalarını koyduğunu ve gitmek üzere olduğunu görür. Eşi, ondan babasının evine kadar kendisini arabayla götürüp götürmeyeceğini sorar. O da kabul edip, bavulları arabaya koyar. Tam hareket edecekken eşi, aniden durmasını ister. Misafir odasının penceresini kapatmayı unuttuğunu, güneşin yeni aldıkları pahalı mavi perdelerin rengini soldurabileceğini söyleyerek eve geri döner. Adam, kendi kendine; zavallı kadın, güneş mavi perdeleri ha soldurmuş ha soldurmamış, senin için ne fark eder. Sen de çok iyi biliyorsun ki artık onları bir daha görmeyeceksin, der. Sonra onları almak için çarşıda ne kadar çok dolaştıklarını, kenarlarına işleme yapmak için eşinin ne kadar uğraştığını hatırlar. Kendi kendine, ah keşke çocuk doğursaydın, diye eşinin arkasından hayıflanır. Sonra, söz verdiği yirmi yaşındaki kızın, sen, onu çocuğu olmadığı için mi terk ediyorsun, yoksa benim için mi, şeklindeki sözleri aklına gelir. Aniden arabadan aşağı iner, eve koşar, ağlayarak eşinden kendisini affetmesini ister. Cebinden yüzüğü çıkarıp ona takar. Derin bir huzur ve rahatlama hisseder.

Bu hikâyede geleneksel anlayışların etkisiyle eşini boşama konusunda baskıya maruz kalan bir adamın içinde yaşadığı kararsızlık ve ikilem ele alınmıştır.

Ulfet el-İdlibî (1912-2007)'nin *Vedâ'an Yâ Dımaşk* (Elveda Şam, 1963) koleksiyonundaki aynı adlı hikâyesinde ise, geleneksel değerler, bir aşk kurgusuyla sorgulanarak gençliğinde sevdiği kızla evlenemeyen bir adamın yaşadığı şehri terk etmesi anlatılır.

⁵⁸ el-İdlibî, Ulfet, *Kıyas Şâmiyye*, Dâru Tılâs, Dımaşk, 1996, s. 14.

Sa'dî Bey, o akşam Kâsiyûn dağının eteklerinde bulunan evinin nefis Şam manzaralı balkonunda, eski bir arkadaşıyla oturmuş, kadehlerini yudumlayarak koyu bir sohbete dalmışlardı. Sohbet esnasında söz dönüp dolaşıp yiğitliğe gelir. Arkadaşı, yiğitliğin üçte ikisinin, kaçmak olduğunu söyleyince Sa'dî Bey, aslında bence kaçmak, bazen yiğitliğin tamamıdır, diyerek kendisinin iki defa kaçtığını ifade eder ve anlatmaya başlar;

Gençliğinin ilk yıllarında, Seniyye adlı bir kıza âşık olur. Çok zor şartlarda mektuplaşıp konuşabilmektedirler. Bir gün Seniyye'den, ailesinin onu evlendireceğini öğrenir. Heyecanla gelip annesine anlatır. Annesi de, babasına söyler. Babası, kızı istemeye karar verir. Ama Seniyye'nin babasından olumsuz bir cevap alınca Sa'dî Bey'in dünyası yıkılır. Babası, emekli bir subay olduğu için gurur meselesi yapar ve konuyu tamamen kapatır. Bu durumda Sa'dî Bey, Şam'dan ayrılmanın ve kaçmanın zamanının geldiğini düşünerek Brezilya'ya gider. Yirmi yıl Brezilya'da kaldıktan sonra vatan hasreti ağır basar, geri döner. Yıllar sonra Seniyye'yi soruşturur. Zor şartlarda buluşup konuşacağını beklerken çok kolay şekilde görüşmeye başlarlar. Bir gün Seniyye, Sa'dî Bey'i evine davet eder. Hikâyede, aşk için yapılan fedakârlık şu ifadelerle anlatılmaktadır;

"Seniyye, ağır ağır kalktı ve şöyle dedi:

- Biraz sonra dönerim. Balkondan ayrıldı, küçükler ise önünde sıçrayıp boynundan öpmeye çalışıyorlardı. O da, kollarıyla onları kuşatıp sevgiyle oynayıyordu onlarla.

Bir süre durdum. Bu muhteşem manzarayı izledim, adım adım uzaklaşırken gösterişli salonda. Genç bir annenin tablosu, iki yanında iki çocuk, ikisi de melek gibi. Eşsiz bir tablo. Hiçbir sanatkar böyle bir tablo yapamamıştır daha.

Düşünmeye başladım ve kendi kendime sordum:

Bu güzelliği bozmam doğru olur mu?

Bu duru tabloyu bulandırmam doğru mu?

İki küçük meleğin mutluluğunu mutsuzluğa dönüştürmem doğru mu?

Bu ocağı yıkmam doğru mu?

Yoo, hayır, bunu yapamam.

*Oturduğum balkonda bahçeye inen bir merdiven vardı. Hızlıca atladım basamaklardan ve kaçtım."*⁵⁹

Suriye hikâyesinin dikkat çeken isimlerinden biri olan Fâris Zerzûr (1930-2004)'un, suçluluk ve günahkârlık duygusunu işlediği *Hattâ'l-Katrati'l-Ahîra* (Son Damlaya Kadar, 1961) koleksiyonundaki *İsnân ve Erba'ûn Râkiben ve Nısf* (Kırk İki Buçuk Yolcu) adlı hikâyesinde, Şam'ın bir sayfiye yeri olan Rabve'den, güzel bir günün sonunda, otobüsle dönmekte olan yolcuların, bir gencin göğsünde asılı olarak taşıdığı ahşap bir levhadaki insan suretine benzeyen tuhaf bir şekil görmeleri üzerine, korkuya ve dehşete kapılmaları anlatılmaktadır.

⁵⁹ el-İdlibî, Ulfet, *Vedâ'an Yâ Dimaşk*, Dâru Tılâs, Dimaşk, 2001, s. 47-48.

Hikâyede olay, kısaca şu şekilde geçmektedir. Şam'ın bir sayfiye yeri olan Rabve'den, güzel bir günün sonunda başkente dönmek üzere otobüs bekleyen yolcular, otobüsün gelmesi üzerine otobüs, daha durmadan kapılarından ve pencerelerinden binmek için hücum ederler. Bir kadın, otobüsün kapısının önüne, içinde piknikten kalan yiyeceklerin bulunduğu çantasını düşürüp etrafa dağılan zeytinleri ve ekmeğin parçalarını toplamak için eğilince, birden bire ne olduğunu anlamadan kendini ayaklar altında bulur. Yolcular, otobüsün koltuklarına ve yerlere üst üste sıkışık vaziyete oturarak camlara ve kapılara kadar yığılarak otobüsü tıklım tıklım doldururlar. O ana kadar otobüste varlığı pek fark edilmeyen muavin, şoföre hareket etmesini söyler. Şoför, tam hareket edeceken kapıda, göğsünde asılı bir levha taşıyan bir genç görülür. Genç, gezgin satıcıların yaptığı gibi kauçuk bir kemerle boynuna astığı ahşap levhayı, elleriyle göğsüne sıkı sıkı bastırılmış şekilde taşımaktadır. Levhada, insan suretine benzeyen, bir kafatasından, iki kısa bacadan ve diğer vücut organlarını andıran şekillerden ibaret olan cılız ve sıska bir şekil vardır. Bacakları çarpık, ayakları küçük ve yuvarlak, ayak parmakları tam gelişmemiş kısa kalmıştır. Zayıf ve sıska gövdesi üzerindeki kafası, bir şeye bağlı değilmiş gibi asılı durmaktadır. Genç, hiç kimseye aldırış etmeden otobüsün ön tarafında durup gözleriyle boş bir yer arar. Herhangi bir şekilde, korkutacak bir şey yapmadığı halde, otobüsün içinde bir anda herkesi etkileyen bir hava oluşur. Bütün yolcuların gözü, gencin göğsünde asılı duran levhaya takılıp kalır. Sallanıp duran levhadaki ürkütücü görüntü karşısında donup kalırlar. Yüzlerinde, suçluluk ve günah duygusu belirerek yüz çizgilerinde korkunun ve dehşetin izleri görülmeye başlar. Gence, hemen arka taraftan bir yer açılır. Koltukların arasından yavaş adımlarla yürür, arka koltuğa varınca, levhayı aradaki dar koridora koyar. Otobüs, yavaş yavaş hareket etmeye başlarken yolcular, korkuyla dualar okuyup yakarışlarda bulunmaktadır.

Otobüs, Şam'ın hemen girişinde bulunan Keyvân'a varır. Trafik polisi, fazla yolcu alıp almadığını kontrol etmek için otobüsü durdurur. Polis, otobüse çıkıp yolcuları saymaya başlar, bir... iki... ondört... yirmiyedi... kırkiki... Gencin yanına gelip, levhada bulunan şekildeki gözlerle karşılaşınca; “*buçuk buçuk*” diye çığlık atıp, düdüğünü keskin şekilde çalarak kendini otobüsün arka kapısından aşağı atar.

Bu hikâyede, insanların tuhaf bir şey görmeleri karşısında gösterdikleri tepkilerden hareketle, suçluluk ve günah duygusunun, yetişkin insanlarda genel bir his olduğu, bir gün herhangi bir şeyin, gizledikleri ve unuttuğu görüldükleri hatalarını, suçlarını ve günahlarını açığa çıkarıp ifşa edeceği korkusuyla yaşadıkları fikri işlenmektedir. Ancak, burada Husâm el-Hatîb'in de işaret ettiği gibi, burada insanların günahkârlığının, ilk günah fikriyle ilgisi yoktur. Hikâyedeki suçluluk ve günahkârlık duygusu, büyüklerde görülmektedir.⁶⁰ Hikâyede verilmek istenen mesaj, otobüsteki yolcuların iki farklı durum karşısındaki halleri tasvir edilerek verilmektedir. Yolcuların,

⁶⁰ el-Hatîb, Husâm, *el-Kıssatu'l-Kasîra fi Sûriye*, Dâru 'Alâi'd-Dîn, Dımaşk, 1998, s. 269-270.

göğsünde ahşap levha taşıyan gencin, otobüse binmeden önceki halleri, hikâyede şu şekilde tasvir edilmektedir;

“Otobüs gelince, daha durmadan kapılarından ve pencerelerinden tırmandılar. Ayakları, elleri ve omuzlarıyla birbirlerini iteklemeye başlarken dilleri de her türlü küfür ve sataşma yeteneğini ortaya koyarak bu manzaraya katılmaktan geri kalmadı. Kucaklardaki çocuklar ağlaşırken hoyrat ellerin salladığı ağaçların dallarındaki olgun meyveler gibi, başlarını bir o yana bir bu yana çarpıyorlardı. Nazik vücutları, göğüsler ve sırtlar arasında sıkışıp ezilirken anneler çırpınıyordu.”⁶¹

Görüldüğü gibi yolcuların önceki halleri, hayatın hercümerci içinde kişisel çıkarlar, küçük menfaatler ve bencillikler peşinde koşan, güçlü olanların zayıfları itip kaktırdığı, kadınların ve çocukların ezilip sıkıştığı bir görüntü verirken, gencin binmesinden sonra tamamen farklı bir ruh hali ortaya çıkmıştır. Güçlü olanların ve kişisel bencilliklerinin peşinde koşanların yüzünde artık, korku, endişe ve dehşetin izleri görülmektedir.

Hikâyede, yolcuların, gencin otobüse bindikten sonraki halleri şu şekilde anlatılmaktadır;

“Kahramana, arka tarafta bir yer açıldı. Koltuklar arasında, yerini arayarak yavaş adımlarla ilerledi. Yerine vardığında, omzundaki kemeri çıkarmak için eğildi. Sonra, levhayı dar koridora koydu. Tüm bunlar olurken heykelde bir hareketlilik yoktu. Fakat alt tarafta bir yerde olduğunu hissedince, yüzlerdeki ifadeleri tekrar değiştiren ani bir hareket görüldü. Suskun dillerin bağı çözüldü. Kafası, kendiliğinden sallanmaya başlamıştı. Göz çukurlarını yukarı kaldırıp, boşluğu incelemeye başladı. Derken yanındaki bir adam, hırıltılı bir sesle, Allah’ım, beni affet diyerek kollarını önündeki koltuğun sırtına dayayıp başını üzerine koydu. Bir din adamı yüzünü elleriyle kapatarak Allaha yalvarıp dua etmeye başladı. Başka bir koltuktaki bir kadın, bir çığlık attı sonra sustu, büyük bir ihtimalle bayıldı. Başka bir kadın, kaçmak için yerinden fırlayınca şaşkın bir şekilde yanındaki gencin kucağına düştü. Bir ihtiyarın yüzünde geçmiş yılların izi belirdi, malını yediği yetim kızı hatırladı.”⁶²

Suriye hikâyesinin dikkat çeken bir başka kadın yazarı olan Gâde es-Semmân (1942), *Leylu’l-Gurabâ’* (Gariplerin Gecesi, 1966), *Lâ Bahra fî Beyrût* (Beyrut’ta Hiç Deniz Yok, 1963) koleksiyonlarındaki hikâyelerinde, genelde kadın sorunları üzerinde dururken Filistin sorununa da önem vermektedir. Hikâyelerinde kahramanların çoğunun kadın olması göze çarpmaktadır. *Leylu’l-Gurabâ’* (Gariplerin Gecesi, 1966), koleksiyonlarındaki *Haytu’l-Hasâ’l-Humr* (Kırmızı Çakıl Taşları Çizgisi) hikâyesinde, yeni nesillerin Filistin sorununa karşı duyarsızlığı sorgulanmaktadır.

Hikâyede, ailelerini Filistin’de bırakarak, mülteci durumuna düşen iki kardeşin yaşadıkları anlatılmaktadır. Kardeşlerden Gâzi, okur, doktor olur. Ancak yaşadığı zor hayat koşulları nedeniyle, kansere yakalanır. Diğer kardeş

⁶¹ Zerkûr, Fâris, *Hattâ’l-Katrati’l-Ahîra*, Vizâratu’s-Sekâfe, Dimaşk, 1981, s. 352-353.

⁶² Zerkûr, Fâris, *a.g.e.*, s. 357-358.

Nâdiye de onun hizmetini yapmaktadır. Kardeşler, düzenli olarak ailelerine para göndermektedirler. Ancak Gâzi, çektiği acılara fazla dayanamaz ve intihar eder. Nâdiye, yalnız kalmıştır. Beş yıl aradan sonra ailesinin yaşadığı Kudüs'e döner. Evlerine yaklaştıkça Gâzi'nin intihar ettiğini nasıl söyleyeceğini düşünmektedir. Hikâyede, Filistin trajedisini yaşayan, evlerini ve vatanını terk etmek zorunda kalan bir kızın, evlerine yaklaşırken yaşadığı duygular aşağıdaki ifadelerle verilirken, yeni nesillerin Filistin davasına olan sorumluluklarına dikkat çekilmektedir;

“Kardeşimin intihar ettiği haberinin, onlara ulaşmadığına inanarak eve girdim. Niçin, kendimi, bir şekilde suç işlemiş gibi hissettiğimi bilmiyordum. Hiç kimsenin, beni karşılamak için koşacağını beklemiyordum. Bu yüzden, herkesin üzüntülü ve ağlamaklı olması ve sadece yüzlerini teker teker bana çevirerek tek bir kelime bile söylememeleri beni şaşırtmadı. Ağlayarak, sessizce bu ürkütücü kalabalıkla dolu odada ilerledim. Onların bakışlarının, beni niçin içeriye yönelttiğini bilmiyorum. İçeride, kesinlikle önemli bir şey olmalıydı. İçeri girip merakımdan kurtulmalıyım. İçeri girdim, o da ne, yaşlı babaannem, yatağında göğsünden kurşunla yaralanmış yatıyordu. (...) Babam, babaannemin her bayram dikenli tellerin arkasında kalan amcamın evine, kendilerinden habersiz gitmek istediğini, sürekli olarak, erkeklerin öldüğünü, yeni neslin de bozuk olduğu için geriye kendisi gibi yaşlıların kaldığını, söylediğini aktardı. Babaannemin bize anlattığı bir masal aklıma geldi. Babaannem, masalda, ormanda kaybolan çocukların, kendilerini seven bir cinin, arkalarından koyduğu çakıl taşlarını izleyerek yollarını bulduklarını anlatırdı.”⁶³

Bu hikâyede, yetişmekte olan nesillerin, Filistin konusunda duyarlı olmadıklarına vurgu yapılmaktadır. Ancak, şehitlerin kanlarının yol göstermesiyle yeni nesillerin yolunu bulabilecekleri mesajı verilmektedir.

Toplumun geleneksel anlayışları içerisinde çok yaygın olan batıl inanç konusunu ele alan ‘Abdusselâm el-‘Uceylî (1918-2006)’nin *Bintu’s-Sâhire* (Büyücü Kadının Kızı, 1948) adlı hikâye koleksiyonundaki *Katarâtu Dem* (Kan Damlaları) hikâyesinde, doktor olan anlatıcı kahramanın tıp fakültesinde dâhiliye asistanlığı yaptığı sırada yaşadığı bir olay anlatılmaktadır.

Bir gece hastaneye bıçakla yaralanmış bir kadın getirilir. Kadının durumu ağırdır. Doktor, onu hayata döndürmek için olağanüstü bir çaba sarf eder. En son çare olarak kendi kanını hastaya verir ve Selmâ isimli bu hastanın hayatını kurtarır. Selmâ, iki ay kadar hastanede kaldıktan sonra iyileşip hastaneden taburcu olur. Bir gün doktor yolda onunla karşılaşır. Selmâ, kendisini evine davet eder. Doktor, ısrarları karşısında onu kıramaz ve evine gider. Selmâ, ona hayat hikâyesini anlatır. Yaşadığı sahil şehrinde, Fransız kız kolejinde okuyan varlıklı bir ailenin kızı olmasına rağmen ailesi, onu zengin yaşlı birine vermeye kalkınca o da kendini denize atarak intihar etmek ister. Yabancı bir subay, onu kurtarır ve ona evlenme teklif eder. Sonra da Şam’a gelirler. Üç yıl kadar sonra yabancı subayın Suriye’deki görevi bitip

⁶³ es-Semmân, Gâde, *Leylu'l-Gurabâ*, Menşûratu Gâde es-Semmân, Beyrut, 1995, s. 168-169.

gidince Selmâ, tek başına kalır. Bir gün erkek kardeşi, onu sinemadan çıkarken görüp onu bıçaklar. Doktorun, Selmâ'nın evine ziyaretleri devam eder. Doktor, onun evinin konforundan ve lüks yaşamından gayrı meşru bir hayatı olduğunu anlayınca, ona kanımın senin damarlarında dolaştığını söylüyorsan, senin hayatında büyük bir değişiklik olması gerekir. O kan, asil bir kandır ve asaleti çok köklüdür, der.

Doktor, o hastanedeki asistanlığını bitirip memleketine döneceğinde Selmâ'yla vedalaşmak üzere yanına gider;

“– Selmâ, şöyle dedi;

– Ben mutluyum, gerçekten çok mutluyum, saygıdeğer doktorum. Bu evden daha gösterişsiz ve sakin bir eve taşıyorum.

Bir süre sustuktan sonra, kısık bir sesle konuşmaya devam etti;

– Kanına layık olmaya çalışıyorum,

Açık olmasını isteyerek dedim ki;

– Ne demek istiyorsun.

– Damarlarımdaki kanın, hayatımda bir değişiklik yapmadığını mı sanıyorsun.

Ona şaşkın şaşkın şüpheli bir şekilde baktığını görünce;

– Sen müsterih ol, efendim, mutluluğumu, hatta mutluluğumdan daha öte şeyleri feda edecek olsam da kanını kirletmekten koruyacağım.”⁶⁴

Doktor, ona, bu kanın su, yağ ve madenlerin karışımından oluşan bir sudan ibaret olduğunu ve hayatında hiçbir değişiklik yapmaya etki etmeyeceğini söylemek ister, ama Selmâ'nın gözlerinde, onun içindeki vehim ve endişeyi fark edince söylemekten vazgeçer.

Daha sonra doktor, kendi memleketine döner. Yeni işine başlar. Yoğun işleri arasında neredeyse Selmâ'yı unutmaya başlamak üzereyken, aylar sonra bir mektupla aklının ucuna bile getirmedeği bir haber gelir.

“Efendim, emanetini uzun süre zarar vermektan korumaya çalıştım...

Onu korumaya gücüm varken hayattan ayrılmayı uygun görüyorum. Atalarının kanını kirletmeyeceğime, sana söz vermemiş miydim, Allah'a ısmarladık.”⁶⁵

Bilim ile batıl inanç ve hurafe ilişkisinin ele alındığı bu hikâyede verilmek istenen mesaj, anlatıcı kahramanın dilinden şu ifadelerle aktarılmaktadır;

“Bu olayın olduğu yıla kadar, defterlerin ve kitapların, bazen varlığın hakikatini içerdiğine bazen de bu hakikatin özünü içerdiğine inanan gayretli bir öğrenciydim. Selmâ'nın, kendisini Ekim ayında kurtaran kanımın, Eylül ayında kurbanı olduğunda şüphe yoktu. Onu bu dereceye vardıran ve ölüme götüren o vehim miydi? Yoksa gerçek, güven duyduğum bilimin görmediği hatta tamamen inkâr ettiği bir alanda Selmâ'nın bünyesinde rol oynayan başka bir şey miydi? Acaba, kandamlarının içinde, özellikleri ve şekilleri bilinen alyuvarların ve diğer yapı elemanlarının dışında, insandan insana

⁶⁴ el-'Uceylî, 'Abdusselâm, a.g.e., s. 16-17.

⁶⁵ el-'Uceylî, 'Abdusselâm, a.g.e., s. 17-18.

farklılık gösteren ve gıda, hava ve kişisel özelliklerle birlikte geçen bilinmeyen yapı elemanları da mı vardı?”⁶⁶

Sonuç

Suriye’de, modern hikâyenin doğuşu on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar gitmektedir. Avrupa ile çeşitli temaslar sonucunda, Batı edebiyatı, kültürü ve bilimi ile tanışmayla birlikte, türün ilk öncü çalışmaları ortaya konmaya başlamıştır. Yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren, iki dünya savaşı arası dönemde, modern hikâyenin Batı edebiyatındaki örneklerine yakın ürünlerin ortaya konmasıyla, Suriye’de modern hikâyenin doğuşu görülmüştür.

Suriye’de hikâye yazıcılığına ilginin arttığı bağımsızlık (1946) sonrası dönem, hikâyede bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde ülkenin sürüp giden çalkantılı atmosferinde siyasî ve sosyal amaçlara ulaşmada, şartlar döneminin ifade dili olarak hikâyeyi ön plana çıkarmıştır. Ülkenin siyasî ve toplumsal şartları sonucu ortaya çıkan keskin ideolojik kamplaşmalar, fikri mücadeleler ve siyasî çekişmeler ortamında hikâye propaganda amaçlı ve mesaj vermeye uygun yapısıyla tercih edilmiştir. Hikâye, kısa ve yoğun anlatımlı yapısıyla diğer edebî türlere göre bu amaca uygun bir tür olarak görülmüştür. Hikâye yazıcılığına ilginin artarak devam ettiği bu dönemde, türün olgun örnekleri verilmeye başlanmıştır. Hikâye, bu dönemde ilgiyle izlenen bir edebî tür haline gelirken teknik yönden ilerleme kaydetmiştir.

Vatan sevgisi, bağımsızlık, Filistin sorunu, kadın hakları, geri kalmışlık ve adet ve geleneklerin baskısı gibi konuları işleyen Suriye hikâyesinde, içinden çıktığı toplumun siyasî ve sosyal şartlarının etkisi vardır. Daha sonraki yıllarda, gerek Suriye gerekse Arap dünyası ölçeğinde yaşanan gelişmelerin neticesinde ortaya çıkan millet olarak var olma sorunu, gelecek kaygısı, ümitlerin yok olması gibi toplumsal hisler, hikâyede, Suriye insanının iç dünyasında yol açtığı hayal kırıklıkları, ümitsizlik, karamsarlık ve çıkmazların ele alınmasını sağlamıştır. Bu hikâyelerde, yeni neslin genç kuşaklarında belirginleşen değerler ve idealler ile toplumsal yozlaşma arasındaki çatışma görülür. Altmışlı yıllara gelindiğinde, ülke içerisinde yaşanan siyasî istikrarsızlık, Mısır ile yapılan birleşmenin başarısızlığa uğraması ve Filistin sorununun çözümsüzlüğe doğru gitmesi, Suriye insanının iç dünyasında hayal kırıklığı, endişe ve ümitsizlik duygularını artırmış ve Arap birliği idealinin gerçekleşmesine yönelik beklentileri azaltmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

el-ARNAÛT, ‘Abdullatif, “Alî Hulkî Râidul-Kıssati’s-Sûriyyeti’l-Kasîra”, *el-Ma’rife, Vizâratu’s-Sekâfe*, Yıl, XXXIV, S. 499, Nisan, Dımaşk, 2005, s. 241-248.

‘ATİYYE, Ahmed Muhammed, *Fennu’r-Raculi’s-Sagîr fi’l-Kıssati’l-‘Arabîyyeti’l-*

Kasîra, İttihâdu’l-Kuttâbi’l- ‘Arab, Dımaşk, 1977.

⁶⁶ el-‘Uceylî, ‘Abdusselâm, *a.g.e.*, s. 18.

- el-ATRAŞ, Mahmûd İbrâhîm, *İtticâhâtu'l-Kıssa fî Sûriye ba'de'l-Harbi'l-'Alemîyyeti's-Sâniye*, Dâru's-Suâl, Dımaşk, 1982.
- EBÛ HEYF, Abdullâh, *el-Edeb ve't-Teğayyuru'l- İctimâ'î fî Sûriye, İttihâdu'l-Kuttâbi'l-'Arab*, Dımaşk, 1990.
- ed-DEKKÂK, Ömer, *Funûnu'l-Edebi'l-Mu'âsır fî Sûriye*, Dâru's-Şarki'l-'Arabî, Beyrut, tsz.
- DUMAN, Hasan, *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)*, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yay., Ankara, 2000.
- ER, Rahmi, "Modern Lübnan Romanına Genel Bir Bakış", *Doğu Dilleri Dergisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, C.V., S.1, Ankara, 1992, s. 125-151.
Modern Mısır Romanı (1914-1944), Star Ajans, Ankara, 1997.
Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2004.
- el-FÂHÛRÎ, Hannâ, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, Beyrut, tsz.
- HÂFİZ, Sabrî, "Modern Arap Kısa Öyküsü I", (ç. Azmi Yüksel), *Nüşa Şarkiyât Araştırmaları Dergisi*, Yıl, III, S. 9, Ankara, 2003, s. 77-96.
- HANNÂ, Abdullah, *Mine'l-İtticâhâti'l-Fikriyye fî Sûriye ve Lubnân*, Dâru'l-Ehâlî, Dımaşk, tsz.
- el-HATÎB, Husâm, *er-Rivâyetu's-Sûriyye fî Merhaleti'n-Nuhûd 1959- 1967*, Ma'hedu'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-'Arabîyye, Kahire, 1975.
Subulu'l-Muessirâti'l-Ecnebiyye ve Eşkâluhâ fî'l-Kıssati's-Sûriyye, Matâbi'u'l-İdâreti's-Siyâsiyye, Dımaşk, 1991.
el-Kıssatu'l-Kasîra fî Sûriye Riyâdât ve Nusûs Mufassaliyye, Dâru 'Alâi'd-Dîn, Dımaşk, 1998.
- HUART, Clement, *Arab ve İslâm Edebiyatı Tarihi*, (ç. Cemal Sezgin), Tisa Matbaacılık Sanayii, Ankara, tsz.
- el-HUSEYN, Ahmed Câsim, *el-Kıssatu'l-Kasîrati's-Sûriyye ve Nakduhâ fî'l-Karni'l-'İşrîn*, İttihâdu'l-Kuttâbi'l-'Arab, Dımaşk, 2001.
- el-İDLİBÎ, Ulfet, *Kısa Şâmiyye*, Dâru Tılâs, Dımaşk, 1996.
Vedâ'an Yâ Dımaşk, Dâru Tılâs, Dımaşk, 2001.
- el-KINTÂR, Seyfuddîn, *el-Edebu'l-'Arabîyyu's-Sûrî ba'de'l-İstiklâl*, Vizâratu's-Sekâfe, Dımaşk, 1997.
- el-KEYYÂLÎ, Sâmi, *el-Edebu'l-'Arabîyyu'l-Mu'âsır fî Sûriye 1850-1950*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1968.
- KRUL, Claude, "Medhal ilâ'l-Kıssati'l-Kasîra fî Sûriye", (ç. Mahmûd Mev'id), *el-Mevkıfu'l-Edebî*, S. 73-74-75, Mayıs-Haziran- Temmuz, Dımaşk, 1977, s. 33-51
- LANDAU, Jacob M., *Modern Arap Edebiyatı Tarihi*, (ç. Bedrettin Aytaç), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002.
- MEKKÎ, et-Tâhir Ahmed, *el-Kıssatu'l-Kasîra Dirâsât ve Muhtârât*, Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, 1988.

- MUSTAFAÂ, Şâkir, *Muhâdarât 'ani'l-Kıssa fî Sûriye hattâ'l-Harbi'l-Âlemiyyeti's-Sâniye*, Ma'hedu'd-Dirâsâtî'l-'Arabiyyeti'l-'Âliye, Kahire, 1958.
- OSMÂN, Hâşim, *es-Sihâfetu's Sûriyye Mâdihâ ve Hâdirihâ*, Vizâratu's Sekâfe, Dımaşk, 1997.
- Râbitatu'l-Kuttâbi's-Sûriyyîn, *Derb ile'l-Kimme*, Dımaşk, 1952.
- RAMADÂN, Muhammed Hâlid, "el-Kıssatu'l-Kasîra fî Sûriye", *Dirâsât İştirâkiyye*, S.171-172, Ocak-Şubat, Mart-Nisan, Dımaşk, 1998, s. 10-14.
- SAVRAN, Ahmed, *19. Yüzyıl Osmanlılar Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., Erzurum, 1987.
- es-SEMMÂN, Gâde, *Leylu'l-Gurabâ'*, Menşûratu Gâde es-Semmân, Beyrut, 1995.
- eş-ŞEM'A, Haldûn, *eş-Şems ve'l-'Ankâ'*, İttihâdu'l-Kuttâbi'l-'Arab, Dımaşk, 1979.
- TÂMİR, Zekeriyâ, *Sahîlu'l-Cevâdi'l-Ebyad*, Riad er-Rayyes Books, Beyrut, 2001.
- Rabî' fî'r-Ramâd*, Riad er-Rayyes Books, Beyrut, 2001.
- el-'UCEYLÎ, 'Abdusselâm, *Bintu's-Sâhire*, Dâru'ş-Şark, Beyrut, tsz.
- el-Hubb ve'n-Nefs*, Dâru'ş-Şark, Beyrut, tsz.
- el-YÂFÎ, Na'îm, *et-Tatavvuru'l-Fenni li-Şekli'l-Kıssati'l-Kasîra fî'l-Edebî's-Şâmiyyi'l-Hadîs Sûriye Lubnân el-Urdun Filistîn*, İttihâdu'l-Kuttâbi'l-'Arab, Dımaşk, 1982.
- YAZICI, Hüseyin, "Hikâye", *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. XVII, İstanbul, 1998, s. 480-485.
- Çağdaş Arap Öyküleri*, Kaknüs Yay., İstanbul, 1999.
- Göç Edebiyatı*, Kaknüs Yay., İstanbul, 2002.
- The Short Story in Modern Arabic Literature*, General Eypatian Book Organization, Mısır, 2004.
- YILDIZ, Musa, "Arap Edebiyatında İlk Modern Kısa Öykü: Muhammed Teymûr'un Fî'l-Kitâr'ı", *Nüşa Şarkiyât Araştırmaları Dergisi*, Yıl,II, S. 4, Ankara, 2002, s. 43-55.
- YÛSUF, Muhsîn, *el-Kıssa fî'l-Vatani'l-'Arabî*, Dâru'l-Menâre li'd-Dirâsât, Lazkiye, 1989.
- ZERZÛR, Fâris, *Hattâ'l-Katratil-Ahîra*, Vizâratu's-Sekâfe, Dımaşk, 1981.
- ZEYDÂN, Curcî, *Târîhu Âdâbi'l-Lugati'l-'Arabiyye*, I-IV, Dâru Mektebeti'l-Hayât, Beyrut, 1992.
- ZIADEH, Nicola A., *Syria and Lebanon*, Ernest Benn, London, 1957.
- ZUREYL, 'Adnân b., *Edebu'l-Kıssa fî Sûriye*, Dâru'l-Fenni'l-Hadîs, Dımaşk, tsz.
- "el-Vâkı'iyeye fî'l-Kıssati'l-Kasîra fî Sûriye", *el-Mevkîfu'l-Edebî*, S. 73-74-75, Mayıs- Haziran Temmuz, Dımaşk, 1977, s. 52-81.